

Catullus i svensk språkdräkt

en studie i översättning

Lunds universitet
Språk- och litteraturcentrum
Latin
LATK01: Kandidatuppsats
VT 2008
Karin Ahrtorp
Handledare: Professor Arne Jönsson

Titelsidans illustration: De vackra ruinerna av den pampiga gamla romerska villan i Sirmione som idag kallas *Le Grotte di Catullo*. Namnet kommer sig av att det har spekulerats i om detta kan vara ruinerna av den villa vid Gardasjön som en gång i tiden tillhörde Catullus familj och som förevigades i Catullus lyrik.
Foto: Francesco La Colla

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING

Syfte och frågeställning	4
Material och källor	4
Presentation av Catullus liv och verk	5
Förorden i Harding-Jansons och Lindes svenska utgåvor	7
Kommentaravsnitten i Harding-Jansons och Lindes svenska utgåvor	9
Urvalet av dikter och deras placering i detta arbete	10

DIKTANALYS

Nr 51	11
Nr 5	14
Nr 72	16
Nr 2	19
Nr 70	21
Nr 8	22
Nr 85	25
Nr 76	27
Nr 11	31
Nr 13	36
Nr 14	38
Nr 22	41
Nr 101	43
Nr 31	46

SYNTES	48
--------------	----

AVSLUTNING	50
------------------	----

LITTERATURLISTA	51
-----------------------	----

INLEDNING

Syfte och frågeställning

Catullus har skrivit några av den antika poesins vackraste dikter. Hösten 2007 utkom äntligen en svensk nyöversättning av Catullus dikter, nämligen *Dikter om kärlek och hat* tolkade av poeten Gunnar Harding samt latinisten och f.d. professorn i latin vid Göteborgs universitet Tore Janson. Efter att spontant ha anskaffat denna nyutkomna diktbok föddes idén till föreliggande arbete.

Mitt syfte har i första hand varit att undersöka hur olika latinska begrepp, uttryck och ord i Catullus dikter har fått sina svenska motsvarigheter i denna nya utgåva samt hur de båda översättarna har hanterat vissa grammatiska specialiteter i latinet såsom *participium coniunctum*, *ablativus absolutus* o.s.v. Det har också känts angeläget att undersöka om ett antal stilistiska figurer som anaforer, metaforer, hypallage, asyndeton, metonymier och litoteser, vilka alla förekommer hos Catullus, också har kunnat behållas och göras synliga i den svenska översättningen. Intressant är även att se om man lyckats bevara det rytmiska mönstret/versmättet i dikten. Kanske kommer jag också under arbetets gång att träffa på andra språkliga företeelser i latinet, vilka kan vara intressanta att beakta vid överförandet till ett annat språk. Hur har man t.ex. gjort med ett sådant speciellt verkningsmedel i den latinska dikten som alliteration, och hur har det gått med eventuella assonanser eller rim i Catullus lyrik? Har dessa kunnat bibehållas på svenska?

I detta arbete inriktar jag mig alltså i första hand på den Harding-Jansonska översättningen, men jag har även valt att se bakåt i tiden till den förra tolkningen av Catullus dikter, vilken gjordes av Ebbe Linde 1958. Det är sålunda cirka 50 år som skiljer dessa båda översättningar åt. Efter vilka principer har översättarna gjort sina urval av dikter i dessa båda utgåvor? Vad tar de upp i sina förord till utgåvorna? Hur omfattande är översättarnas kommentarer och noter till dikterna? Kan Harding-Jansons översättning anses vara nydanande och i så fall, i vilket avseende? Kan man kanske, när man jämför de båda svenska utgåvorna, skönja tecken på tidens gång i det svenska språket idag jämfört med språkbruket för 50 år sedan?

Material och källor

Som bas för min undersökning har jag sålunda valt att detaljstudera den senaste svenska utgåvan av Catullus dikter, nämligen *Dikter om kärlek och hat* i översättning av Gunnar Harding och Tore Janson (Wahlström & Widstrand, 2007) men också göra vissa tillbakablickar på Ebbe Lindes Catullusöversättning från 1958 med titeln *Catullus dikter* (Forumbiblioteket). Ebbe Lindes utgåva innehåller samtliga 116 Catullusdikter på svenska, medan Harding-Janson har valt att översätta cirka två tredjedelar av skaldens dikter. De båda översättningarna kallar jag i fortsättningen HJ samt L.

God hjälp i mitt arbete har jag fått av C. J. Fordyce: *Catullus* (Oxford University Press, 1961), som innehåller de flesta av Catullus dikter på latin och är försedd med en omfattande kommentar och en fyllig inledning. Jag har även använt mig av Aubrey Burl: *Catullus, a Poet in the Rome of Julius Caesar* (Carroll and Graf publishers, New York, 2004).

De dikter jag valt att analysera har jag studerat dels i Fordyce utgåva (se ovan) och dels i H. Sjövall & E. Wistrand: *Latinsk poesi i urval* (Gleerups förlag, Lund, 1958). Dessa texter överensstämmer med varandra utom på några enstaka ställen, vilka jag återkommer till längre fram i arbetet. Vid hänvisning till den senare utgåvan använder jag i detta arbete förkortningen SW.

Viss hjälp har jag också haft av Christina Gullin: *Översättarens röst* (Lund University Press, 1998).

Vid förklaring och översättning av ord och uttryck hänvisar jag, om inget annat uppges, till Ahlberg – Lundqvist – Sörbom: *Latinsk-svensk ordbok*, 2:a upplagan (Bonniers, 1957). Vid hänvisning till denna ordbok använder jag förkortningen LSO. Ett par referenser har jag också till *Oxford Latin Dictionary* (Oxford University Press, 1968, 1979), som jag hänvisar till med förkortningen OLD, samt till *The New Oxford American Dictionary* (Oxford University Press, 2001), som jag kallar NOAD.

Presentation av Catullus liv och verk

Gaius Valerius Catullus föddes i Verona, sannolikt år 84 f. Kr, i dåvarande Gallia Cisalpina. Han tillhörde en välbärgad och framstående familj. Med denna sociala bakgrund fick han givetvis en god utbildning, och han växte upp i en omgivning av lyx och privilegier.

Familjen ägde också en lantvilla belägen på halvön Sirmio (idag Sirmione), som skjuter ut i Gardasjön från den södra sidan. Det är lockande, åtminstone för mig, att tänka att de ruiner längst ut på samma halvö, vilka idag kallas *Le Grotte di Catullo* och för närvarande är stadda under utgrävning, skulle vara resterna av familjen Catullus tvåtusenåriga lantegendom...

I 20-årsåldern begav sig den blivande skalden till Rom, möjligen i avsikt att göra politisk karriär. I den romerska huvudstaden kom han dock huvudsakligen att ägna sig åt poesiskrivning och det ljuva livet. Men det var ingalunda en rofylld och fredlig tid som Catullus kom att leva i. Århundradet före Kristi födelse var farligt och brutalt och präglades av erövringskrig, inbördeskrig och revolutionshot. Av detta syns dock inte mycket i hans diktning. Århundradet före Kristus var också en förändringens tid i det romerska samhället. Gamla värderingar och levnadsideal började upplösas och bana väg för en ny inriktning inom poesin, där en grupp av yngre diktare i vilken Catullus kom att ingå, övergav den tidigare Homerosinspirerade och mer storslagna diktartidningen. Nu ville man skriva korta och personliga men ändå eleganta och gärna ekivoka smådikter, ofta av tillfällighetskaraktär. Catullus kallade sina *nugae* (bagateller), som på ett äkta sätt beskrev uppriktiga känslor, vare sig dessa betingades av kärlek eller hat, vänskap eller ovänskap, trohet eller svek, glädje eller sorg. För Catullus fanns ingen gyllene medelväg när det gällde känslor. Allt han kände kom direkt till uttryck i hans poesi. Denna grupp av skalder fick benämningen *Poetae novi* eller ”neoteriker” (lat. *neoterici* = de nyare), efter ett grekiskt ord med betydelsen ”ungdomlig”. Catullus, vars poetiska förebilder var äldre grekiska diktare som Kallimachos (c:a 305 – c:a 240 f. Kr.) och den grekiska skaldinnan Sapfo (600-talet f. Kr.), kan sägas inleda guldåldern i den latinska litteraturen. Talesättet som myntades av Horatius en generation efter Catullus död får tjäna som bevis på detta:

Graecia capta ferum victorem cepit et artes intulit Latio

I Rom mötte Catullus sitt livs kärlek, en mycket skön och högt bildad kvinna, en *grande dame* och därtill *femme fatale*, ur en av Roms förnämsta och mest inflytelserika familjer. I sina dikter kallar han henne Lesbia, men vi tror oss veta att kvinnans namn var Clodia, som när Catullus träffade henne var gift med den högättade politikern Metellus Celer. Denne, som var ståthållare i Gallia Cisalpina år 62 f. Kr. (Burl s. 130) och konsul i Rom år 60 f. Kr., avled dock oväntat och under mystiska omständigheter. Catullus skildrar i 25 dikter sin stormiga kärlekshistoria med denna kvinna i alla dess faser från det första närmandet och vidare till lyckorus, brytningar, försoningar, svartsjuka och slutligen hat och avsky. Namnet Lesbia syftar på den ovan nämnda grekiska skaldinnan Sapfo, som var från ön Lesbos och vars lyrik beundrades av Catullus och kanske även av Clodia (?). Lesbia/Clodia, som var cirka 10 år äldre än Catullus, var mycket omsvärmad, en *amica omnium* enligt Cicero. I sitt försvarstal *Pro Caelio* kallade han henne *quadrantaria*, d.v.s. någon som endast var värd 1/4 ass. Det som för Catullus var livslång kärlek och åtrå var för Lesbia/Clodia bara en kortvarig och obetydlig episod i hennes liv.

Kanske var det den tragiska vändningen i kärleksaffären som fick Catullus att år 57 f. Kr. bryta upp från Rom och följa med pretorn Memmius för ett tjänsteuppdrag i Bithynien vid Svarta havet. Ett år senare begav sig Catullus hemåt igen. På hemvägen besökte han (Burl s. 176-177) sin brors grav i Troad (dikt 101) och fortsatte sedan i en farkost som han låtit bygga i Bithynien ända till Verona vid floden Adige och vidare till Sirmio och Gardasjön (dikt 31). Ingenting tyder på att Catullus var i livet längre än till år 54 f. Kr., då han skrev sin dikt nr 11, den sista dikten om Lesbia, där han bl. a. talar om att följa i Caesars spår och bege sig till England, landet som Caesar intagit året innan.

Catullus glömdes inte genast bort efter sin död. Den något yngre poeten Propertius nämnde honom i en av sina elegier (nr 34 i Andra boken):

*haec quoque lascivi cantarunt scripta Catulli,
Lesbia quis ipsa notior est Helena;*

Även Ovidius och Martialis kände till Catullus. Sedan föll han i glömska. Inte förrän år 965 nämndes hans namn igen av en biskop Ratherius i Verona, som i en predikan förklarade att han faktiskt höll på att läsa Catullus: *Catullum numquam antea lectum ...lego.*

De manuskript som våra dagars översättningar bygger på är från 1300-talet.

Ovanstående fakta om poeten och hans diktning har jag hämtat från de tidigare nämnda verken Fordyce och Burl, från förorden till de båda svenska utgåvorna av Catullus dikter som jag valt att arbeta med (se ovan) samt från kapitlet *Litteraturhistorisk orientering* i *SW: Latinsk poesi i urval*. E. Wistrand har också varit behjälplig med sin *Politik och litteratur i antikens Rom* (Paul Åströms förlag, Göteborg, 1978).

Förorden i *Harding-Jansons och Lindes svenska utgåvor*

Frågor jag ställt mig är hur förorden är utformade i de båda utgåvorna, vad som tas upp i dem och hur omfattande de är.

Gunnar Hardings förord omfattar 15 spaciöst skrivna sidor med ganska stort typsnitt och därför mycket lättlästa. Han börjar med att kortfattat nämna de tre stora romerska poeterna som främst lästes i de gamla latinygymnasierna, d.v.s. Horatius, Ovidius och Catullus, och definierar på några rader vad som karakteriserar deras poesi. Därefter följer biografiska upplysningar om Catullus och hans liv. Bl.a. fascinerar Harding av att Catullus råkade födas i just den stad som många år senare genom Shakespeares *Romeo och Julia* för alltid skulle komma att associeras med ung och tragisk kärlek.

Han nämner sedan neoterikernas nya sätt att skalda med epigram och satiriska kortdikter och dikter om vardagsliv och kärlek, och han framhäver det lättsinne och den sexuella frispråkighet som kom att prägla neoterikerna.

Vidare tar Harding upp den skandal som utspelades i det dåtida Rom, när Clodius Pulcher maskerad lyckades ta sig in till den s.k. *Bona Dea*-festen, vilken var en fruktbarhetsrit enbart för kvinnor och som ledde till att Caesar skilde sig från sin hustru. Clodius åtalades av Cicero, som dock förlorade processen.

Sedan behandlas Clodius syster Clodia. Harding ger några biografiska detaljer om hennes liv, varpå han övergår till att utförligt beskriva Catullus och Clodias kärleksrelation. Några versrader ur de kända dikterna finns också med för att ytterligare illustrera förhållandet och dess utveckling. Fokus är alltså här på kärlek och hat.

Harding nämner även Clodias umgänge med Caelius Rufus och rättegången mot denne, när han efter mordet på ett sändebud från Alexandria försvarades av Cicero. Även resan till Bithynien nämnes, och besöket vid broderns grav illustreras med några gripande diktrader från dikt 101.

I Hardings förord säges inte så mycket om de olika versmått som förekommer i Catullus diktning. Jag hittar egentligen bara två meningar: ”På komplicerade versmått diktade de om vardagslivet och kärleken.” På ett annat ställe säger Harding: ”... kanske har deras dansande versfötter inspirerats inte bara av grekisk utan också av gallisk dikt”. Ingående förklaringar av de versmått som förekommer i diktboken finns i stället i ett eget kapitel i kommentardelen i slutet av boken, där även Veronahandskriften med avskrifter kortfattat behandlas. Jag återkommer till denna del.

Ebbe Linde förser läsaren med ett betydligt omfångsrikare förord. Visserligen upptar det endast 13 sidor i hans utgåva, men dessa är tätskrivna och tryckta med avsevärt mindre typsnitt än Hardings förord. Informationen är följaktligen mycket riklig. Han börjar med en historisk bakgrund och beskriver kriget och Romarrikets utveckling under de år som Catullus levde. Han förlänger också Catullus liv med några år, då han menar att skalden sannolikt föddes år 87 f. Kr. Han medger dock att en annan bedömning härvidlag också föreligger.

Linde övergår sedan till att beskriva den dåvarande romerska kulturen som ett underlag för förståelsen av skaldens dikter. Han förklarar och sammanfattar för läsaren bl.a. med

den kända (och redan citerade) frasen: *Rom har erövrat Grekland, och Grekland har erövrat Rom*. En bildad person skulle behärska både latin och grekiska, säger Linde, och han fortsätter med att förklara vad som kom att känneteckna den neoteriska diktningen.

Därpå beskrives Lesbia/Clodia och Catullus relation till henne och som bakgrund till denna något om sexualmoralen i det romerska samhället.

Linde skriver även om dikternas indelning i grupper, varav smädedikterna (mest korta epigram) är den största gruppen och omfattar c:a en tredjedel av de 116 dikterna. Han nämner att kärleksdikterna till och från Lesbia utgör en dryg sjättedel och att en lika stor grupp utgöres av de s.k. kamratdikterna. Vissa dikter beskrives ingående, och Linde nämner hur Catullus diktskatt har bevarats till vår tid genom den avskrift som hittades i Verona år 965 och sedan genom några andra avskrifter gjorda på 1300-talet. Vilket/vilka manuskript som ligger till grund för hans översättning nämns inte.

Utförligt (c:a 3 sidor) skriver sedan Linde om att översätta dikter från en annan tid och kulturkrets, vilket han egentligen anser vara orimligt. Han resonerar kring att man vid översättandet från latin måste försöka bevara såväl originalets rytmiska mönster, d.v.s. versmåttet, som det logiska innehållet. Detta tvingar kanske översättaren att skjuta in ett litet ord på något ställe i dikten respektive offra ett annat ord någon annanstans i versen. Vid översättning till svenska måste ju dessvärre rytmen byggas på accent i stället för kvantitet, eftersom vårt språk inte besitter latinets klara skillnad mellan långa och korta stavelser. Sedan har man att ta hänsyn till versens välljud och se till att eventuella bilder som skalden målat i sina dikter kommer att framträda klart även på det nya språket. Ordens frekvens och klangfärg i respektive språk är också att beakta vid översättningen, säger Linde, liksom de stilistiska figurer som diktaren har använt sig av för att levandegöra och utsmycka sin lyrik. De specifika versmåttens i de olika dikterna finns, liksom hos Harding, med i kommentardelen, där varje versmått förklaras en gång i den första dikten där det förekommer.

Min **utvärdering** av ovanstående är att de båda förorden tillsammans ger en mycket god handledning och grund för den som står i begrepp att bekanta sig med Catullus och hans lyrik. Som latinstudent föredrar jag förstås Lindes fylligare (om än torrare) introduktion med mer bakgrundsresonemang, och särskilt uppskattar jag hans listade synpunkter på översättandets problem och hans resonemang kring svårigheter och fallgropar. För en vanlig svensk lyrikläsare, kanske utan kunskaper i latin och med enbart måttligt intresse för romersk historia, torde dock Hardings förord kännas mer stimulerande och inspirera till läsning med tanke på dess fokus på poetens bekymmersamma kärleksrelation, vilken förmodligen snabbt fångar läsarens intresse.

Om kommentaravsnitten i Harding-Jansons och Lindes svenska utgåvor

Frågor som jag ställt mig är hur kommentaravsnitten i de båda utgåvorna är utformade, vad som tas upp i dem och upp i dem och hur omfattande de är.

Kommentardelen i Harding-Jansons svenska utgåva är indelad i tre avsnitt. Det första har rubriken *Den latinska texten och översättningarna*. Här omtalas att man på Catullus

tid skrev på papyrusrullar med begränsad varaktighet och att man några hundra år senare gick över till att skriva på pergament med näst intill obegränsad varaktighet.

Handskriften i Verona nämns, vilken innehöll de 116 dikter som vi har tillgång till idag, och av vilka ca 70 har valts ut för denna utgåva. Avskrifterna av Veronahandskriften som gjordes under 1300-talet är också nämnda, med tillägget att dessa innehöll diverse fel, som filologer försökt rätta till under många århundraden. Utgivarna nämner inte något specifikt manuskript som de baserat sin översättning på. Jag citerar: ”Vi har översatt från den latinska texten och valt de alternativ som vi tycker varit troligast i de osäkra fallen (s. 110).” I detta avsnitt i kommentardelen finns även litteraturhänvisningar för den som vill fördjupa sig ytterligare i Catullus och hans lyrik.

Avsnitt två har rubriken *Rytm och versmått*. Först förklaras att latinsk poesi följer stränga rytmiska mönster, och att rytmen bygger på växlingen mellan långa och korta stavelser och inte på växlingen mellan betonade och obetonade stavelser som t.ex. i svenskan. De versmått som förekommer i diktsamlingen förklaras ingående med typexempel. Här finns även en litteraturhänvisning för den som vill veta mer.

Avsnitt tre har rubriken *Förklaringar till dikterna*. Kommentarererna här är oftast korta och inte alltför detaljerade, och det är inte alla dikter i samlingen som kommenteras. Av samlingens sjuttioal översatta dikter är ca 40 försedda med kommentarer varav vissa, som sagt, mycket ordknappa.

Lindes kommentaravsnitt med rubriken *Förklaringar* är betydligt mer omfattande än Harding – Jansons och tätskrivet dessutom. Dikterna 1 – 71 är alla försedda med ingående förklaringar både vad gäller historiska personer, personer (vänner eller ovänner) som Catullus för övrigt nämner i sina dikter, samt namn på gudar i grekisk och romersk mytologi, och Linde ger även den historiska bakgrund till dikterna som behövs för god läsning. I sitt kommentaravsnitt förklarar Linde också de versmått som förekommer hos Catullus, och liksom hos Harding – Janson har varje versmått fått sitt typexempel med utsatta betoningstecken. Av dikterna 72 – 116 är de flesta kommenterade enligt ovan, men några dikter här saknar kommentarer.

Utvärdering.

Jag uppskattar mycket Lindes fylliga utläggningar i kommentardelen. Typografiskt sett kan kanske hans kommentarer framstå som något mindre läsvänliga idag på 2000-talet än som de uppfattades för 50 år sedan. Harding – Jansons lättillgängliga kommentardel med dess tre små kapitel utgör sammanlagt också en mycket god källa att ösa ur för den intresserade Catullus-läsaren. Knappheten i avsnitt 3 får uppvägas av informationen som ges i de bägge andra avsnitten. Liksom beträffande förorden vill jag åter säga att de båda utgåvornas kommentarer sammantagna utgör ett ypperligt underlag för att kunna läsa en av tidernas största poeter med god behållning.

Urvalet av dikter och deras placering i detta arbete

Ur Harding-Jansons diktbok har jag valt ut följande 14 dikter för analys:

- 2: *Passer, deliciae meae puella*
- 5 *Vivamus, mea Lesbia, atque amemus*
- 8: *Miser Catulle, desinas ineptire*

- 11: *Furi et Aureli, comites Catulli*
 13: *Cenabis bene, mi Fabulle, apud me*
 14: *Ni te plus oculis meis amarem*
 22: *Suffenus iste, Vare, quem probe nosti*
 31: *Paeninsularum, Sirmio insularumque*
 51: *Ille mi par esse deo videtur*
 70: *Nulli se dicit mulier mea nubere malle*
 72: *Dicebas quondam solum te nosse Catullum*
 76: *Si qua recordanti benefacta priora voluptas*
 85: *Odi et amo. Quare id faciam, fortasse requiris*
 101: *Multas per gentes et multa per aequora vectus*

Flertalet dikter har jag valt för att jag funnit dem intressanta och givande att behandla ur språklig synpunkt och med tanke på hur de återgetts på svenska av HJ. Några av de 14 dikterna har jag valt för att de råkar tillhöra mina egna favoriter bland Catullus dikter. HJ:s svenska översättning har jag alltid placerat i anslutning till den latinska originaltexten. Ibland har jag funnit det relevant att även lägga in och i viss mån kommentera L:s översättning. Detta gäller dikterna 51, 72, 85 och 76. I min analys av dikt nr 11 ingår förutom HJ:s version även de tre sista stroforna av L:s översättning, detta för att visa hur olika översättare kan framföra samma budskap trots att de valt olika vägar och olika ord för att återge diktens innehåll.

Jag har inte placerat dikterna i nummerordning. Jag har försökt att i någon mån gruppera dem efter deras innehåll. Sålunda har jag valt att inleda med Lesbiadikterna, först de dikter där Lesbia är nämnd vid namn (nr 51, 5, 72) och sedan de dikter där hon förekommer som *mea puella*, *mulier mea* eller endast underförstådd som "hon" i samband med en verbform, men där man får utgå från att det är Lesbia som avses och inte någon annan kvinna (nr 2, 70, 8, 85, 76, 11). Jag fortsätter med två dikter som är riktade till ett par av Catullus vänner (nr 13, 14) samt en dikt där skalden häcklar en dålig versmakare (nr 22). Därefter följer den gripande dikten som Catullus skrev efter att ha besökt broderns grav i Troas (nr 101), och slutligen behandlar jag dikten som hyllar halvön Sirmio och som Catullus skrev efter hemkomsten från sin långa resa (nr 31). Här är han nöjd och glad över att ha genomfört resan och lycklig över att få återse sin hembygd. Inga tankar på Lesbia verkar nu trycka honom.

DIKTANALYS

Dikt 51

I denna dikt beskriver en troligen nyförälskad Catullus sin kärleksvånda. De tre första stroforna är en ganska trogen översättning av ett bevarat ode av den grekiska skaldinnan Sapfo. Beträffande den fjärde strofen råder tveksamhet om den överhuvud taget hör hit. Enligt Ebbe Linde verkar slutstrofen snarare vara ett fristående och mycket typiskt Catullusepigram. Versmåttet är det mindre saphiska (*metrum Sapphicum minus*) bestående av tre elvastavingar följda av en kortvers med en daktyl samt en troké eller spondé. Bara en gång till skall Catullus använda detta versmått och det är i avskedsdikten till sin käreasta (nr 101).

*Ille mi par esse deo videtur
ille, si fas est, superare divos,
qui sedens adversus identidem te
spectat et audit*

*Denne är för mig som en gudars like,
ja hans lycka är kanske ännu större,
han som ständigt får sitta tätt intill dig,
se dig och höra*

*dulce ridentem, misero quod omnes
eripit sensus mihi, nam simul te,
Lesbia, aspexi, nihil est super mi
vocis in ore,*

*skrattets ljuva klang, det som rövar från mig
allt förnuft och vett, ty när jag får se dig
blir jag mållös, Lesbia; djupt i halsen
stockar sig rösten,*

*lingua sed torpet, tenuis sub artus
flamma demanat, sonitu suo
tintinant aures, gemina teguntur
lumina nocte.*

*tungan domnar bort och genom mitt inre
ilar lågor fram och i örat ringer
dova klockors klang medan nattligt mörker
ögat beslöjar.*

*Otium, Catulle, tibi molestum est.
Otio exsultas nimiumque gestis.
Otium et reges prius et beatas
perdidit urbes.*

*Sysslolöshet blir ditt fördärv, Catullus,
sysslolöshet gör dig för vild och lössläppt,
sysslolöshet störtade förr i gruset
kungar och städer.*

Strof 1:

Anaforen **ille** framträder p.g.a. ordvalet i svenskan inte så tydligt som i originalet.

si fas est = ”om det är rätt, möjligt, lovligt (att säga så)” har av HJ återgetts med ”kanske”. I den lindeska versionen står ”rent av”.

superare divos: ”skjuta upp/ höja sig över/överträffa de gudomliga/gudarna” har med ”hans lycka är ännu större” fått en friare översättning på rad 2.

Strof 2:

dulce ridentem (*participium coniunctum* som hänför sig till **te** i strof 1) har HJ återgett med ”skrattets ljuva klang”, vilket betyder att översättarna använt sig av den retoriska figur som kallas hypallage och innebär att orden i en fras på något sätt kastas om eller byter ordklass eller referens. Fordyce säger (s. 220) att även Horatius har lånat dessa ord ur Catullus översättning av Sapfo med tillägget *dulce loquentem* (också från Sapfo), vilka finns i den sista strofen av den välkända dikten *Integer vitae scelerisque purus*, där Horatius lovsjunger sin älskade Lalage.

*dulce ridentem Lalagen amabo,
dulce loquentem* (Carmina I: 22, 23)

L är mer ordagrann här med ”leende så ljuvt” men fortsätter lite friare ”att det skulle blända stackars mig”.

simul (=simulac)...**aspexi** får uppfattas iterativt och har följdriktigt återgetts med presens på svenska (=”får se”).

nihil est super mi vocis in ore har HJ elegant återgett med ”djupt i halsen stockar sig rösten”. Översättarna har sålunda här utgått från samma latinska manuskript som SW, medan sista versen i strof 2 saknas i det manuskript som Fordyce haft som grund för sin engelska utgåva och även L för sin svenska översättning. Se även s.13 i detta arbete.

Strof 3:

*tintinant sonitu suo*pte (eg. ”ringer av sin egen klang”) har hos HJ blivit ”ringer dova klockors klang” medan L mera ordagrant översatt med ”ringer hårt av eget brus”.

ares och *lumina* återges med ”örat” och ”ögat” medan *flamma* blir ”lågor”, säkert en medvetet vald numerusväxling.

gemma bör kopplas till *nocte* (abl.) p.g.a. slutstavelets kvantitet i versen (SW s. 282), och ”dubbelt mörker” har blivit ”nattligt mörker” hos HJ men ”nattliga mörker” hos L. Kanske menade Catullus att vardera ögat täcktes av var sin natt.

I sin kommentar till dikten om *Magna Mater* (Cybele) och *Attis* (nr 63) påpekar Fordyce (s. 270) att Catullus i den dikten kopplar adjektivet *geminus* till *ares*/öron:

geminas deorum ad aures nova nuntia referens, (vers 75) .

Strof 4:

Catullus talar till sig själv. Sådant självttal förekommer även i andra av skaldens dikter. Här finns *otium* i en trefaldig anafor, av HJ översatt med ”sysslolöshet” medan L har ”lugn och ro”.

rad 2: HJ har låtit abl. *otio* bli subjekt till ”gör dig för vild och lössläppt”. Verben *exsultare* och *gestire* ligger mycket nära varandra i betydelse (= ”bli/vara vild, yr, upprymd, uppsluppen”). *Gestire* har också den speciella betydelsen ”häftigt åstunda, lidelsefullt åtrå”, och denna betydelse har L lagt i ordet när han översätter *nimumque gestis* med ett äldre och idag ovanligare svenskt verb och skriver ”du ävlas mycket”.

perdidit har HJ målande översatt med ”störtade i gruset” men då tvingats utelämna *beatas* (=rika) som hör till *urbes*. Även L utelämnar *beatas* men för i stället in ordet ”stora” före ”kungar”.

Eftersom jag i mitt skrivande om denna dikt flera gånger refererat till Lindes översättning, och då denna till synes skiljer sig ganska mycket från HJ:s översättning, kan det vara intressant att se hela dikten även i den lindeska versionen för att kunna göra en jämförelse.

*Gudars like tycks mig den mannen vara,
- ja rent av mer säll än de höga gudar -
som till bords får bänka sig mitt emot dig
höra dig, se dig.*

*leende så ljuvt, att det skulle blända
stackars mig – ty, Lesbia, blott jag ser dig,
blott jag hör din röst blir jag stäckt av stumhet,
Huden blir svettig.*

*tungan som förtvint: under lemman bryter
en späd låga fram. Mina öron ringer
hårt av eget brus; och mitt öga täcks av
nattliga mörker.*

*Lugn och ro, Catullus, är farligt för dig;
lugnet gör dig yr och du ävlas mycket;
lugn och ro har förut fördärvat stora
kungar och städer.*

I Lindes kommentar till sin egen översättning (s. 138) säger han att den sista versraden i strof 2 har fallit bort i Catullus bevarade text. Därför har han satt in (efter Sapfo) raden om hudens fuktighet. För övrigt får översättningen tala för sig själv. Orden är olika och några av dem ej så frekventa idag, men diktens budskap är obestridligen detsamma.

Dikt 5

Här är det *mea Lesbia*. Catullus är euforisk och kärlekslyckan når sin högsta höjd. Dikten tillhör de mest lästa, och den har översatts till många språk. Versmåttet är hendecasyllabus.

*Vivamus, mea Lesbia, atque amemus
rumoresque senum severiorum
omnes unius aestimemus assis.
Soles occidere et redire possunt;
nobis, cum semel occidit brevis lux,
nox est perpetua una dormienda.
Da mi basia mille, deinde centum,
dein mille altera, dein secunda centum,
deinde usque altera mille, deinde centum.
Dein, cum milia multa fecerimus,
conturbabimus illa, ne sciamus,
aut ne quis malus invidere possit,
cum tantum sciat esse basiorum.*

*Låt oss, Lesbia, leva, låt oss älska!
För allt gammelmansgnäll och gubbigt struntprat
har vi inte ett enda dyft till övers.
Solar kan ju gå ned och komma åter,
men när en gång vår korta ljusglimt slocknar
återstår bara sömn och evigt mörker.
Ge mig tusentals kyssar, sedan hundra,
tusen ännu en gång, och sedan hundra,
sen då tusen igen, och sedan hundra.
Sen, när tusentals fler har räknats samman
skall vi blanda ihop dem, så att ingen
avundsjuk sätter onda ögat på oss
när han vet våra kyssars sanna antal.*

Diktens första mening innehåller tre *coniunctivi hortativi*, d.v.s. uppmaningar i 1:a pers. pl., varav HJ återger de två första med ”låt oss...” på rad 1. En känsla av samhörighet framträder alltså här genast, men eftersom det rör sig om konjunktiver kan de ju även tyda på ett önsketänkande från Catullus sida. Konjunktiven *aestimemus* på rad 3 återges dock inte som en uppmaning.

rumoresque senum severiorum: Här har HJ hittat en expressiv och målande fras med sitt ”gammelmansgnäll” och ”gubbigt struntprat”. Ordet *severus* betyder enligt LSO förutom ”sträng” även ”hård, grym” samt, om personer, ”pedantisk”. Komparativformen *severiorum* tror SW (s. 285) har använts enbart för versens skull, och formen har således ingen speciell betydelse här. HJ verkar ha tänkt detsamma. Catullus s-alliteration har kunnat överföras till svenska som en alliteration på **g**.

omnes på rad 3 hör till *rumores* på föregående rad. SW (s. 285) påpekar att Catullus placerat ordet ihop med *unius* för att skapa en kontrast. Denna placering fungerar förstås inte på svenska.

unius aestimemus assis: Latinets konjunktiv har som sagt inte resulterat i en ny uppmaning hos HJ. "Ett enda ass" har för att bli begripligt på svenska skrivits om och blivit "inte ett enda dyft".

lux - nox: Kontrastverkan stärks i latinet genom att *lux* avslutar en rad och *nox* inleder nästa rad. Kontrasten hos HJ stärks inte i första hand genom ordens placering utan snarare genom betoningen på "ljusglimt" och "evigt mörker".

nobis ... nox est perpetua una dormienda: Ordagrant "vi måste sova en enda evig natt". Gerundivkonstruktionen som uttrycker det som bör eller måste göras har inte funnit någon direkt översättning på svenska. HJ översätter med "återstår bara sömn och ändlöst mörker", vilket dock innehållsmässigt kommer nära originalet.

basia: Fordyce (s. 106-107) skriver att ordet *basium* för "kyss" förekommer först hos Catullus. Tidigare fanns endast *osculum* och *s(u)avium*, vilka så småningom dog med latinet och Romarriket. *Basium* har troligen keltiskt/galliskt ursprung (SW s.285), och Catullus med sin galliska härkomst blev alltså den som införde ordet i det latinska språket. Ordet förekommer i ytterligare en dikt av Catullus, nämligen dikt 99:16.

numquam iam posthac basia surripiam. (OLD)

Som bevis för ordets fortlevnad kan även anföras *Cena Trimalchionis* av Petronius, från c:a år 61 efter Kristus. En av Trimalchios slavar, som av några middagsgäster räddats undan ett prygelstraff för en förseelse, överöste sina räddare med våldsamma kyssar:

... occurrit nobis ille idem servus, pro quo rogaveramus, et stupentibus spississima basia impegit gratias agens humanitati nostrae. (Cena Trim. 31:1) (OLD)

Det är ju ordet *basium* som har levt vidare i de romanska språken: fr. *baiser*, sp. *beso*, ital. *bacio* och port. *beijo*. Ordet finns t.o.m. i engelskan och amerikanskan i form av det gamla och lite ovanligare ordet *buss* för "kyss" eller "puss". I NOAD står om ordets ursprung "alteration of late Middle English *bass* (noun and verb), probably from French *baiser*, from Latin *basiare*".

dein mille altera, dein secunda centum: har blivit "tusen ännu en gång, och sedan hundra". Ordet *secunda* har således utelämnats.

deinde usque altera mille har återgetts "sen då tusen igen", varvid *usque* = "ständigt, utan uppehåll, oavbrutet" har fått utgå.

cum fecerimus (fut. *exactum* som här skall läsas med lång penultima) *milia multa*: Meningen, som betyder "när vi skall ha gjort/fått ihop många tusental (underförstått *basiorum*)", har återgetts med en passiv mening: "när tusentals fler har räknats samman".

conturbabimus: Ordet betyder egentligen "förvirra, störa, tappa bort räkningen av"

men här med bibehållen futurumform blivit ”skall vi blanda ihop dem”.

ne sciamus (med underförstådda *numerum basiorum*) = ”så att vi inte skall veta” har utgått ur HJ:s översättning.

malus: egentligen ”dålig, illasinnad”, har substantiverats och med viss omskrivning blivit ”(ingen) avundsjuk” och föregriper därmed *invidere* på följande rad som betyder ”se snett/avundsam på, vara avundsjuk”.

Fordyce (s.108) menar dock att *invidere* här har sin ursprungliga betydelse, nämligen ”cast the evil eye on”, och denna betydelse har HJ lagt in med frasen ”sätter onda ögat på oss”.

cum tantum sciat esse basiorum: En ack.m.inf. som egentligen betyder ”när han vet att det finns/föreligger så mycket av kyssar”. HJ har översatt nästan ordagrant: ”när han vet våra kyssars antal”.

Som kommentar till ”kyssraderna” 7 – 11 påpekar SW (s. 286) att man i antiken ansåg att det var förenat med risk att räkna sina ägodelar, vilket ansågs kunna leda till högmod samtidigt som man utsatte sig för faran att bli träffad av det onda ögat. SW påpekar på samma sida, liksom för övrigt Fordyce (s. 107), att alternerandet mellan *mille* och *centum* har en referens till användandet av en s.k. *abacus* (räknetavla eller räknebräde) med indelning i kolumner enligt decimalsystemet i vilka stenar kunde placeras för varje tio- hundra- eller tusental. Sedan kunde man *conturbare* räknebrädet så att alla stenar hoppade ur sina kolumner och räkningen tappades. Därigenom kunde det onda ögat undgås, menade Catullus.

Dikt 72

I denna dikt är tonen delvis densamma som i dikt 70 (se längre fram i uppsatsen), men här har skalden kommit ett steg längre i analysen av sina känslor för Lesbia å ena sidan och tankar kring kärlekens väsen å den andra. Hans tillgivenhet har minskat men han åtrår henne mer. Versmåtten är elegiskt distikon.

*Dicebas quondam solum te nosse Catullum,
Lesbia, nec prae me velle tenere Iovem.
Dilexi tum te non tantum ut vulgus amicam,
sed pater ut gnatos diligit et generos.
Nunc te cognovi; quare etsi impensius uror
multo mi tamen es vilior et levior
Qui potis est? inquis. Quod amantem inuria talis
cogit amare magis sed bene velle minus.*

Förut påstod du jämt att Catullus för dig var den ende
och att du föredrog mig framför Jupiter själv.
Lesbia, då var du mer för mig än en vanlig väninna,
ja, jag älskade dig som en fader sin son.
Nu när jag känner dig väl - fast jag bränns av en hetare låga
vet jag att du för mig inte är värd vad jag gav.
Varför? Så frågar du mig. Jo, en oförrätt mot den som älskar
gör att han älskar mer men inte längre som vän.

Dicebas quondam: Verbets imperfektform antyder här upprepade handling, vilket HJ uttrycker med "påstod du jämt".

nosse = *novisse* (perf.inf. av *noscere*) med betydelsen "lära känna, bli bekant med" här med nyansen "bli intim med".

Nästan som synonymt med ovanstående verb uppfattar jag här **tenere**. Fordyce (s. 362) föreslår översättningen "possess (of an object of desire or affection)". HJ har undvikit **nosse** som ingår i en ack.m.inf. genom skrivningen "... att Catullus för dig var den ende" och översatt fortsättningen av denna ack. m. inf. (**dicebas ...te...nec prae me velle tenere Iovem**) med "att du föredrog mig framför Jupiter själv".

Tilltalet till **Lesbia** i diktens första mening har flyttats till mening nummer två, troligen av metriska skäl.

Såväl **dilexi** (av *diligere* = "utvälja, föredraga, tycka om, värdera") som **bene velle** (eg. "vilja väl") i diktens sista rad kan anses sakna den erotiska bibetydelse som de båda verben ovan förmedlar. HJ byter subjekt i sin översättning och uttrycker **dilexi tum te** med "då var du mer för mig", men **dilexi** kommer igen på rad 4 "jag älskade dig så..." och då har presensformen **diligēt** fått vara underförstådd.

non tantum ut vulgus amicam: = Den långa översättningen "inte bara som gemene man/hopen/folk i allmänhet (tycker om) sin älskarinna/väninna" har bantats ned till "än en vanlig väninna" dock utan att ha förlorat något av sin innebörd.

(**g**)**natos ... generos:** Enligt Fordyce (s. 363-364) betecknar *nati* i första hand söner men kan även inkludera döttrar. Däremot anser han det tveksamt om *generi* även kan avse svärdöttrar. Ordet för svärdotter är ju normalt *nurus* (f). HJ har nöjt sig med att översätta "som en fader sin son" och utelämnat diktens **generos**, d.v.s "svärsöner".

Nunc te cognovi: Ordagrant "nu har jag lärt känna dig". Uttrycket översatt med presensform av HJ med samma innebörd.

quare etsi impensius uror: "fastän jag därför bränns ännu mer/rikligare" har mer uttrycksfullt blivit "fast jag bränns av en hetare låga".

multo mi tamen es vilior et levior betyder ordagrant "är du likväl för mig simplare och lättfärdigare". Versraden har översatts helt fritt med "vet jag att du för mig inte

är värd vad jag gav”.

Qui potis est? eg. = ”Hur är det möjligt?” har med ungefär samma innebörd skrivits ”Varför?”

iniuria = ”kränkning, oförrätt”. SW (s. 295) påpekar att detta ord i erotisk poesi oftast avser otrohet.

cogit: betyder ”tvingar, nödgar”. Har blivit ”gör att”, vilket medför att *amantem* som ack.obj. övergår till att bli subjekt i bisatsen.

sed bene velle minus: *bene velle* betecknar enligt Fordyce (s. 363) vänskapskänslor. HJ förmedlar samma budskap med skrivningen ”men inte längre som vän”.

amare har betydelsen ”älska lidelsefullt och sinnligt”. Nyansskillnaderna i de fem verben *nosse*, *tenere*, *diligere*, *bene velle* och *amare* har uttryckts med ett par omskrivningar i HJ:s översättning. Kanske kunde ”älskar” på sista raden bytas ut mot ”åtrår”.

Det kan vara givande att jämföra med Lindes översättning av just denna dikt. Vissa ord och uttryck har i hans översättning kunnat återges mer ordagrant än i HJ:s version.

*En gång sade du, Lesbia: sedan du kände Catullus
ville du ingen mer, icke ens Jupiter själv.
Ej jag dig älskade då som hopen älskar ett kvinnfolk,
men så rent som en far älskar sin svärson, sitt barn.
Nu när jag känner dig mer, kan jag se du var lättare, sämre
än vad jag någonsin trott – ändå jag åtrår dig mer.
Hur kan det ske, må du fråga, att samma svek tvingar älskarn
både att älska dig mer och skatta dig mindre högt.*

velle tenere har blivit ”ville du ingen mer”.

vulgus har översatts ordagrant med ”hopen”.

amicam har återgetts med ”kvinnfolk”, vilket väl har samma klang som HJ:s ”en vanlig väninna”.

gnatos ...et generos har återgetts i singular med ”sin svärson, sitt barn”. Linde har sålunda tagit med *generos* i sin översättning till skillnad från HJ.

etsi impensius uror har blivit ”ändå jag åtrår dig mer”. Branden och lågan får ligga i ”åtrår”.

viliior et levior har återgetts mer ordagrant med ”lättare, sämre” med det fria tillägget ”än vad jag någonsin trott”.

cogit har ordagrant blivit ”tvingar”.

amantem har blivit ”älskarn” för metriken skull.

bene velle minus har skrivits som ”skatta dig mindre högt” att jämföra med HJ:s ”men inte längre som vän”.

Här visas att samma budskap kan uttryckas galant på flera olika sätt. Jag anser att L:s och HJ:s översättningar av denna dikt är likvärdiga både vad avser det logiska innehållet, det rytmiska mönstret, diktens välljud och, som sagt, dess budskap.

Dikt 2

Denna dikt, den ena av de bägge sparvdiktarna, har i alla tider förtrollat läsarna. Lesbia nämns här inte vid namn, men det får anses vara uppenbart att det är just hon som åsyftas. Hon förekommer som *mea puella*, och dikten är en graciös hyllning till Lesbias sparv. I början av dikten förleds man att tro att Catullus heta känslor är besvarade, men att detta enbart är en villfarelse och ett önsketänkande från skaldens sida framgår så småningom. Kärleken är här fortfarande på det spirande stadiet och relationen med Lesbia, i dikten som sagt ännu namnlös, har inte hunnit bli fast och etablerad. Vi befinner oss sålunda i fas 1. *Mea puella* har ännu inte blivit Catullus flicka, och skalden plågas av sin obesvarade kärlek. Han önskar att han kunde leka med sparven på samma sätt som Lesbia och kanske då (liksom hon?) känna lindring i sin kärlekssmärta. Sparven har för övrigt blivit lika odödlig som dess ägarinna och skalden själv. Versmåtten är hendecasyllabus.

<i>Passer, deliciae meae puellae, quicum ludere, quem in sinu tenere cum primum digitum dare appetenti et acres solet incitare morsus, 5 cum desiderio meo nitenti carum nescio quid libet iocari, et solaciolum sui doloris, credo, ut tum gravis acquiescat ardor: tecum ludere sicut ipsa possem 10 et tristes animi levare curas!</i>	<i>Lilla sparv, du min flickas älsklingsfågel, som hon leker med, håller i sitt sköte eller retas med, räcker fingertoppen för att picka på med den skarpa näbben, i de stunder när hon, min ljusa längtan, vill få njuta av lekfull ljuvlig glädje. Vad vet jag, kanske dämpas hennes plåga så att elden släcks ned i hennes hjärta. Ack, om jag liksom hon fick leka med dig skulle skuggorna i mitt inre skingras.</i>
---	---

deliciae (fpl) betyder ursprungligen ”njutningar, vällust”. Överfört till levande varelser betyder ordet närmast ”älskling” (metonymi). HJ utökar lämpligt med ”-- fågel” för att klara pentametern.

appetenti (dat. av *appetens*) = eg. ”åt den som traktar efter, griper efter”. Ordet saknas egentligen i HJ:s tolkning, och de vassa betten (*acres morsus*) har fått bli ”den skarpa näbben”.

solet = ”brukar”. Jag anser inte att verbet behöver återges i den svenska översättningen. Upprepningen framgår ändå.

desiderio meo nitenti (dativ efter *libet*) syftar på Lesbia och är exempel på *abstractum pro concreto*, och denna stilistiska figur syns även i den svenska tolkningen.

carum nescio quid iocari: eg. ”att skämta något kärt” har blivit ”njuta av lekfull ljuvlig glädje”.

et solaciolum sui doloris, credo, ut tum gravis acquiescat ardor:

Så skriver Fordyce, och i sin kommentar (s. 90) framhåller han att raderna 7 och 8 har ställt till problem för översättarna. I inledningen till sin bok (s. XXVI – XXVII) nämner han de tre idag existerande manuskripten, vilka baserar sig på ”that lost Veronese archetype”, men som alltså delvis avviker från varandra.

HJ har översatt *credo ut* = ”vad vet jag, kanske...” och bytt ut *solaciolum sui doloris* (”en smula tröst i hennes smärta”) mot ”dämpas hennes plåga”. Därefter har konjunktivformen *acquiescat* tolkats konsekutivt, d.v.s. enligt Fordyce utgåva, ”så att elden släcks ned” med tillägget ”i hennes hjärta”, vilket innebär att adjektivet *gravis* (metaforiskt använt här) har fått utelämnas.

Tilläggas kan att de båda orden *dolor* och *ardor* för mig känns näst intill synonyma, då de egentligen endast uttrycker två nyanser av samma företeelse.

levare = ”lätta, mildra, lindra” har tillsammans med *tristes curas* (eg. ”bitter sorg”) med en friare översättning blivit ”skulle skuggorna skingras”. ”Skulle” är då styrt av *possem* (d.v.s. *utinam possem* = ”ack, om jag kunde”) på föregående rad.

animi (gen): eg. ”själens”, men av HJ skrivet som ”i mitt inre”.

Som en utvikning och för jämförelsens skull vill jag nämna att SW tydligen utgått från ett annat latinskt manuskript än Fordyce med placering av *ut* framför *solaciolum* och *credo* följt av *futurum simplex* (*acquiescet*), d.v.s. ett slags *futurum probabilitatis* (SW s. 282):

ut solaciolum sui doloris /som en tröst i hennes smärta/
--*credo, tum gravis acquiescet ardor*-- /då tror jag den svåra elden skall dämpas/

Mitt resonemang kring översättningen av denna dikt får avrundas med L:s återgivande av diktens sista mening. Han har här fått in en snygg *l*-alliteration, när han skriver:

*Ack, att få vara med er två och leka,
hjälp till med att lätta livets ledsnad!*

HJ talar i förordet (s. 14) om den alltid närvarande svartsjukan, även om den som här bara väckts av den lilla sparven, vilken kanske i denna dikt kan tillskrivas en sexuell dubbelmening. Det framhålls också att sparven var intimt förbunden med kärleksgudinnan och återfinns, trots sin litenhet, som hennes dragdjur i en dikt av Sapfo.

L talar i sin kommentar om tama småfåglar som under vissa tider var mycket vanliga. Han säger också att sparven betraktades som kärleksgudinnans heliga djur. Han uppdrar åt läsaren att själv bedöma om fågeln i denna dikt kan ha en mindre oskyldig dubbelmening.

Dikt 70

Catullus är djupt pessimistisk beträffande en kvinnas heder och trovärdighet. Enligt SW (s. 290) är dikten en efterbildning av ett epigram av Kallimachos. Den alexandrinske skalden ansågs ju vara en av förebilderna för neoterikernas nya diktarskola. Här kallas kvinnan inte Lesbia utan *mulier mea*. Versmättet är åter elegiskt distikon.

<i>Nulli se dicit mulier mea nubere malle</i>	<i>Ingen man hellre än mig – så säger den kvinna</i>
<i>quam mihi, non si se Iuppiter ipse petat.</i>	<i>jag älskar -</i> <i>vill hon till make ha, inte ens Jupiter själv.</i>
<i>Dicit; sed mulier cupido quod dicit amanti,</i>	<i>Säger hon - men vad en kvinna till upptände</i>
<i>in vento et rapida scribere oportet aqua.</i>	<i>älskaren säger</i> <i>skriv det i virvlande ström, skriv det i</i> <i>jagande vind.</i>

nulli: här en dativform styrd av *nubere* i substantiverad användning, d.v.s. = *nemini*. En kvinna gifte sig alltså åt någon i klassiskt latin.

non si se Iuppiter ipse petat: = ”inte ens om själve Jupiter anhåller om hennes hand/ /friar till henne”. Vi har här att göra med en potential konjunktiv (*petat*) följt av ett indirekt eller oblikt reflexivum som objekt. HJ har utelämnat denna konstruktion och nöjt sig med ”inte ens Jupiter själv”.

cupido... amanti: (dat.): *cupidus* betyder ”lysten, ivrig, angelägen, begiven på” . Skrivningen ”till upptände älskaren” ligger alltså nära till hands.

scribere oportet: = ”behövs/måste man skriva”. Har gjorts till en imperativ av HJ (”skriv det...”).

in vento et rapida ... aqua: Blir ordagrant ”i vind och i forsande/snabbt vatten”. I Catullus text är således *rapida* enbart en bestämning till *aqua*. I den svenska översättningen har ordet ihop med *aqua* blivit ”virvlande ström”, men HJ har även lagt in ett till sin betydelse närliggande adjektiv som bestämning till *vento* och då snyggt kunnat förena ”virvlande ström” med ”jagande vind” på diktens sista rad.

Att skriva i vatten eller vind förekommer inte någon annanstans i latinet, säger Fordyce (s. 362). Däremot, säger han, förekom detta uttryck i grekiskan, t.ex. hos Sofokles. Självt har jag påträffat uttrycket hos den engelske poeten John Keats, dock inte i några av hans dikter utan på hans gravsten. Han insjuknade nämligen under en resa till Rom 1820 och avled där 1821. Innan han dog hade han bett att på sin gravsten få skrivet: ”*Here lies one whose name was writ in water*”. Han begravdes på den protestantiska kyrkogården i Rom. Hade Keats läst Catullus eller någon av de grekiska poeterna? Förmodligen inte. Han kan kanske ha träffat på detta uttryck i Shakespeares pjäs

Henrik VIII. Under hela sin sjukdomstid bodde Keats i ett rum vid Spanska Trappa i den italienska huvudstaden bara ett stenkast från den kända fontänen där. Kanske fick han helt enkelt idén till sin gravinskrift efter att länge ha legat orörlig i sin sjuksäng och lyssnat på vattnet som skvalpade, porlade och rann dygnet runt i fontänen strax utanför hans fönster.

HJ har ingen speciell kommentar till denna dikt. **L** säger kortfattat att dikten är ett av Catullus mest berömda epigram. På mig gör dikten ett intryck av viss behärskning och speglar en Catullus som verkar ha blivit mer eftertänksam och nästan lite analytisk i sitt förhållningssätt till den obesvarade kärleken.

Dikt 8

Lesbias kärlek har kallnat, och Catullus är förtvivlad när han tänker tillbaka på sin svunna kärlekslycka. I ett samtal med sig själv uppmanar han sig att inte framstå som en narr utan vara ståndaktig och kallsinnig, och när han utmålar Lesbia som önskad och övergiven, gör han det kanske i förhoppning om att hon på något sätt ska hitta tillbaka till honom. Här kallar han sin flicka enbart *puella*. Borta är *mea*. Versmåttet är den choliambiska versen eller haltande jambisk trimeter, som består av fem jamber samt en avslutande troké.

*Miser Catulle, desinas ineptire
et quod vides perisse perditum ducas.
Fulsere quondam candidi tibi soles,
cum ventitabas, quo puella ducebat,
5 amata nobis, quantum amabitur nulla
Ibi illa multa tum iocosa fiebant,
quae tu volebas nec puella nolebat.
Fulsere vere candidi tibi soles.
Nunc iam illa non vult: tu quoque, impotens
noli
10 nec quae fugit sectare nec miser vive,
sed obstinata mente perfer, obdura.
Vale, puella,! Iam Catullus obdurat
nec te requiret nec rogabit invitam:
at tu dolebis, cum rogaberis nulla.
15 Scelestas, vae te! Quae tibi manet vita?
Quis nunc te adibit? Cui videberis bella?
Quem nunc amabis? Cuius esse diceris?
Quem basiabis? Cui labella mordebis?
At tu, Catulle, destinatus obdura.*

*Catullus, stackars narr, nu måste du sluta
och inse att det du har mistat är borta.
En gång sken ljusa solar på den väg där du
kom till din älskarinna vart hon dig ledde,
och mer än hon har ingen någonsin älskats.
Då blev det många kärlekslekar tillsammans
och hon sa aldrig nej till det du åtrådde.
Så ljusa solar sken för dig på den tiden!
Nu vill hon inte längre – sluta du också
att jaga den som flyr, var inte olycklig.
Ryck upp dig nu, var envis, tålig, ståndaktig!*

*Farväl till dig, nu är Catullus ståndaktig.
begär ej något av dig som är ovillig.
Men du blir sorgsen när du inte är önskad.
Du ondsinta, vad finns då kvar av liv för dig?
Vem skall besöka dig och finna dig vacker?
Vem skall du älska då? Vem skall du tillhöra?
Vem skall du kyssa och vems läpp skall du bita?
Men du, Catullus, var nu stark och ståndaktig.*

1. **desinas ineptire** är en hortativ konjunktiv med betydelsen ”upphör att vara narraktig”, som enligt Fordyce (s. 111) är lite mildare som uppmaning till en bestämd person än en imperativform. Även HJ formulerar här en mild uppmaning med orden ”stackars narr, nu måste du sluta”.

4. **cum ventitabas**: Här ett *cum iterativum* (d.v.s. med betydelsen ”så ofta som”) + en indikativform av *ventitare*, som betyder ”ofta eller regelbundet komma”. Den upprepade handlingen framkommer hos HJ, tycker jag, i ”en gång” samt ”vart hon dig ledde” med ett underförstått ”än”. Iterationen framgår ju i latinet även av imperfektformen **ducebat**. Ett vanligt sätt på svenska att uttrycka en iteration är med ”brukar/brukade”, men denna utväg har HJ inte behövt välja här, eftersom den svenska meningen ändå innehåller andra iterationssignaler.

5. **amata nobis**: **nobis** är här en *dativus agentis*, d.v.s. *a nobis* här med betydelsen *mihi*.

Agenten finns inte direkt utsatt men är underförstådd hos HJ, som utökat med ordet ”någonsin” på samma rad. L skriver här :”den flicka som du älskar mer än kvinna älskats” men får inte riktigt in den jambiska trimetern.

6. **ibi** kan tolkas som ”där” i anslutning till **quo** i versrad 4, men även temporalt i betydelsen ”då (för tiden)”, d.v.s. ytterligare en antydning om iteration. HJ har valt att tolka ordet temporalt alternativt att bortse från det, eftersom vi i samma rad även har ett **tum** med samma betydelse.

illa multa iocosa: en substantivering i plural av *iocosum*, d.v.s. ”lefulla, skämtsamma ting” har blivit ”kärlekslekar”. L har valt ”skämt och smek”, vilket ju också passar bra. **fiabant** = ”gjordes, utövades”. HJ har översatt ordet med ”blev det”, vilket ju har samma valör.

7. **volebat – nec nolebat**: HJ skriver ”åtrådde” respektive ”sa aldrig nej till”. **nec nolebat** är en fyndig litotes såväl i den latinska texten som hos HJ för att uttrycka en förstärkning av verbet genom att skenbart försvaga det med en negation.

De båda verben förekommer igen som **non vult** respektive **noli** på rad 9, det sistnämnda = ”sluta du också (att vilja)”.

8. **vere** = ”sannerligen, förvisso, i sanning” står som en förstärkning till hela uttrycket **fulsere candidi ...soles** men har hos HJ blivit ”så” som en förstärkning enbart till **candidi soles**.

9. **impotens**: Enligt Fordyce (s. 111) = ”undisciplined, lacking in self-control” d.v.s. ungefär ”obehärskad”. Ordet har utelämnats i HJ:s översättning. L har här återgett med ”dåre”.

10. **nec quae fugit sectare**: *sectari* (dep. 1) med betydelsen ”springa eller hänga efter ngn” är ett intensivt verb till *sequor*, och **sectare** är en imperativform i singular. Ordagrant blir översättningen ”och häng inte efter den som flyr”. HJ har dock i sin tolkning litet friare anknutit till **noli**: och skrivit ”sluta du också att jaga...”.

nec miser vive: = ”och lev/var inte olycklig/eländig”. Verbet är enligt Fordyce s.111 ”a colloquial use and an emphatic equivalent of *sum*”.

11. **perfer, obdura**: Ett asyndeton, här för att uttrycka en hopning eller en stegning. Betyder ungefär ”håll ut, var hård” och täcker bra HJ:s ”var tålig, ståndaktig”. Ablativen **obstinata mente** har återgetts med ytterligare en uppmaning nämligen ”var envis”.

I raderna 1 – 11 talar skalden till sig själv i 2:a person singular och med sitt namn i vokativ, medan Lesbia omtalas i 3:e person singular. Fr. o m. rad 12 tilltalas Lesbia i 2:a person, och skalden talar om sig själv i 3:e person och med sitt namn i nominativ utom i sista versraden, där han går över till att tilltala sig själv igen med namnet i vokativ.

Både HJ och L markerar denna tilltalsväxling med en överhoppad rad i sina översättningar, men en sådan markering saknas i de latinska versionerna både hos SW och Fordyce. Markeringen behövs inte i latinet. Tilltalsväxlingen framgår klart genom verbens böjningsmönster.

13. **requiret - rogabit**: Två verformer i *futurum simplex*. *requirere* betyder dels ”(åter)uppsöka” och dels ”fordra, kräva som sin rätt”. *rogare* betyder ”bedja, anhålla, begära”. HJ har sammanfattat båda verben med ”begära” och har då fått med **te invitam** med översättningen ”av dig som är ovillig”. L översätter med två olika verb, nämligen ”begär dig ej längre, vill ej mer be dig”, och har då fått utelägna **invitam**.

14. **tu dolebis cum rogaberis nulla**: Med de båda verben i *futurum simplex* betyder frasen ordagrant ”du skall känna smärta när du inte (alls) skall efterfrågas /begäras”. Enligt Fordyce (s.112) är **nulla** helt enkelt ett förstärkt *non*.

15. **Scelest**: Ordet betyder dels ”olycksalig, olycklig” dels ”brottslig, syndig, lastbar”. Fordyce (s. 112) föredrar betydelsen ”unfortunate” medan HJ valt den andra betydelsen av ordet.

16. **Cui videberis bella**: = ”För vem skall du synas vacker”? HJ har samordnat med subjektet **Quis** i föregående sats och fått: ”Vem skall besöka dig och finna dig vacker?”

17. **Cuius esse diceris?** Den passiva satsen betyder ordagrant ”Vems skall du sägas vara?” HJ anknyter igen till ”vem” i föregående sats och gör meningen aktiv, d.v.s. ”Vem skall du tillhöra?”

18. **labella** (npl) = ”små (ljuva) läppar”. HJ föredrar här singular, kanske för metriken skull.

19. **At tu, Catulle, destinatus obdura**: = ”Men du, Catullus, (som är) bestämd/orubblig/ besluten, håll ut/var ståndaktig.” HJ säger: ”... var nu stark och ståndaktig”. **destinatus** har enligt Fordyce (s.113) här samma betydelse som **obstinatus**. Dock skulle ett **obstinatus** efter **Catulle** innebära ett i metriken i denna dikt önskat vokalmöte (*hiatus*). Kanske var det detta som Catullus ville undvika med sitt ordval.

En mästertlig dikt är detta, inte minst ur språklig synpunkt, bland annat beroende på allt som är möjligt att åstadkomma på det latinska språket. Catullus hade ju förmånen att få uttrycka sina tankar på ett språk med en mångfald av nyanseringsmöjligheter både vad gäller vokabulär, formlära och syntax. Sålunda är det på rad 4 Lesbia som ledde dit hon ville gå (uttryckt i imperfekt och 3:e pers. sing.) och du, Catullus, som ständigt följde henne (uttryckt i imperfekt och 2:a pers. sing. och därtill med ett s.k. intensivt verb). Rad 10 däremot är skriven i presens med Lesbia som flyr (3:e pers. sing.) och du, Catullus, som är obehärskad, bör sluta med att ständigt hänga efter henne (igen uttryckt med ett intensivt verb, nu i imperativform).

HJ säger inget om denna dikt i sin kommentar, medan **L** (s. 128) kortfattat förklarar att det rör sig om Lesbia och kallar versmåttet haltande senar, en annan beteckning på den s.k. choliamben.
(Min kommentar: senar av *senarius* = sex åtgången ; sexfotad vers).

Dikt 85.

Detta torde vara det mest kända av skaldens epigram, och trots att dikten är så kort, uttrycker den på ett gripande sätt Catullus djupa förtvivlan och hans sönderslitna själ. Versmåttet är elegiskt distikon.

*Odi et amo. Quare id faciam, fortasse requiris.
Nescio, sed fieri sentio et excrucior.*

HJ översätter:

*Hatar gör jag men älskar ändå. Du frågar mig varför.
Vet inte, men det är så. Ständigt torterar det mig.*

HJ får till fullo fram skaldens budskap i sin översättning men har fått göra vissa justeringar för att dikten även på svenska skall kunna läsas som ett elegiskt distikon.

faciam står i konjunktiv i en indirekt fråga. HJ har flyttat fram ordet till diktens första mening med tillägg av ”men... ändå”. Detta ”men” anknyter fint till *sed* på versrad två.

fortasse har fått utgå i översättningen.

sed fieri sentio eg.= ”men jag känner det ske/göras” har kortats ned till ”men det är så”, då HJ valt att lägga in ordet ”ständigt” tillsammans med *excrucior*.

Det kan vara intressant att titta lite närmare på den här korta diktens struktur i Catullus version. Dikten börjar med två verb (ett negativt och ett positivt) förenade med en konjunktion. Samma gäller också i slutet av dikten. Här står dock det negativa ordet sist. Dikten börjar och slutar således med att betona två starka negativa känslor. Orden är så att säga korsställda. Denna stilistiska figur kallas kiasm (*chiasmus*). Resonemanget kan fortsätta. På samma sätt kan *amo* (3:e ordet från början) förbindas med *sentio* (3:e ordet från slutet), medan *faciam* matchar *fieri* och *requiris* (sista ordet i första raden) kan paras ihop med *nescio* (första ordet i andra raden). Denna korsställning av ord som motsvarar varandra kommer även fram, om än inte fullt ut, i HJ:s översättning, vilken ju t. ex. inledes och avslutas med två starkt negativa verb. Den kiastiska strukturen i epigrammet understyker ytterligare hur plågad Catullus är av sina motstridiga känslor.

Imponerad av detta pregnant poem av Catullus blev jag nyfiken på hur L utformat det kända epigrammet på svenska. Här följer därför L:s svenska version:

*Älskar gör jag och hatar. Varför, kanske du frågar.
Vet ej. Men vet att det sker, vet att det är tortyr.*

Översättaren skriver själv i sin kommentar till översättningen (s. 149) att det är omöjligt att återge det latinska epigrammet i lika hårt kristalliserad form på svenska. Motsatsbetoningen av de två verben i diktens början framkommer, men till skillnad från Catullus inleder L med det positiva ordet. Han ersätter *sentio* med ”vet” och skapar därmed en anafor på rad två genom upprepning av detta ord. Verbet *excruor* har fått bli ett substantiv, nämligen ”tortyr”.

Denna dikt ligger troligen till grund för HJ:s val av titel på den nyutkomna diktboken, och den finns återgiven redan på första sidan av utgåvans förord. Visst kan den lilla dikten stå som en god och pregnant sammanfattning av ett känslostormande romerskt diktarliv.

Dikt 76

Ett elegiskt distikon där Catullus samtalar med sig själv och uppmanar sig att göra sig fri från sin förlamande passion. Han förstår att kärleken han känner håller på att bli hans fördärv och undergång, och han inser att han har fastnat i en återvändsgränd. Han tycker inte att han har förtjänat att lida så, och han klarar inte att frigöra sig på egen hand. Han ber därför gudarna om hjälp i sin nöd. I denna dikt är Lesbia endast ”hon”.

*Si qua recordanti benefacta priora voluptas
est homini, cum se cogitat esse pium
nec sanctam violasse fidem nec foedere nullo
divum ad fallendos numine abusum homines,
5 multa parata manent tum in longa aetate, Catulle,
ex hoc ingrato gaudia amore tibi.
Nam quaecumque homines bene cuiquam aut*

*Om en människa gläds när han minns det goda han gjorde,
minns hur han handlat väl, trofast mot vänskapens krav,
och aldrig någonsin kränkt de heliga löften han givit,
aldrig med gudars namn sökt att förkläda ett svek,
då, min Catullus, skall du belönas med stunder av lycka
för din kärlek som mötts endast av otacksamhet.
Allt vad en människa kan av godhet i ord och i handling*

dicere possunt
aut facere, haec a te dictaque factaque sunt:
omnia quae ingratae perierunt credita menti.
10. Quare cur te iam amplius exrucies?
Quin tu animum offirmas atque istinc tete reducis
et dis invitis desinis esse miser?
Difficile est longum subito deponere amorem,
Difficile est, verum, hoc qua libet efficias.
15 Una salus haec est, hoc est tibi pervincendum;
hoc facias, sive id non pote sive pote.
O di, si vestrum est misereri, aut si quibus umquam
extremam iam ipsa in morte tulistis opem,
mi miserum aspice et, si vitam puriter egi,
20 eripite hanc pestem perniciemque mihi,

quae mihi subrepens imos ut torpor in artus
expulit ex omni pectore laetitias.
Non iam illud quaero, contra ut me deligat illa
aut quod non potis est, esse pudica velit:
25 ipse valere opto taetrum hunc deponere morbum.
O di, reddite mi hoc pro pietate mea.

skänka en medmänniska, det har du frikostigt skänkt.
Men på en otacksam har du slösat allting förgäves.
Varför fortsätter du ständigt att plåga dig själv?
Tag dig då samman nu och dra dig undan från henne.
Gör på eländet slut. Gudarna ville det ej.
Svårt är att bryta sig loss när kärleken varat så länge.
Svårt, men på något sätt måste du få det att ske.
Det är den utväg du har, det måste du ta dig igenom.
Gör det, vare sig du klarar det eller ej!
Gudar, om medömkan finns hos er, om ni någonsin undsat
någon i dödens stund, skänk honom livet igen,
se då till mig i min sorg, och om jag har levat rättfärdigt
lyft denna plåga från mig, fräls mig från sjukdomens
grepp.
Se hur mitt inre förtärs av förlamande fasantfull ångest.
all den glädje som förr fyllde min själ är förbi.
Inte begär jag mer att hon ger mig kärlek tillbaka,
eller håller sig kysk, något hon inte förmår:
själv vill jag åter bli frisk och botad från kärlekens sjukdom.
Gudar, bevilja mig det, för min rättfärdighets skull!

1. **Si qua recordanti benefacta priora voluptas: Voluptas** är ett ord med stort betydelseomfång men bör här betyda ”glädje”. Ordagrant blir meningen ”Om någon glädje finns hos en människa som erinrar sig de tidigare goda handlingarna” vilket rimmar fint med HJ:s ”Om en människa gläds när hon minns det goda hon gjorde”.

2. **cum se cogitat esse pium**: I begreppet *pietas* låg för romaren trofasthet, pliktuppfyllelse och tacksamhet såväl mot den egna familjen och vännerna som mot de högre makterna, d.v.s. gudarna. HJ fyller hela pentametern med ”minns hur han handlat väl, trofast mot vänskapens krav”. Trofastheten gentemot gudarna redovisas på rad 4.

3. **nec sanctam violasse fidem nec foedere nullo**: *fides* och *foedus* ligger nära varandra i betydelse, och HJ har slagit samman *fidem* som ack.obj. till *violasse* med *foedere* som står i abl. tillsammans med *abusum* (*esse*) och skriver ”aldrig någonsin kränkt de heliga löften han givit”. Vi ser också att Catullus här brukat en pleonastisk negation, givetvis utan motsvarighet på svenska.

4. **ad fallendos ... homines**: Gerundivkonstruktionen ”för/till att lura människorna” har elegant blivit ”att förkläda ett svek”. Då anknytes igen till **nec sanctam violasse fidem** och **foedere nullo abusum** (*esse*).

5. **multa parata manent ... gaudia...tibi**: eg. ”många glädjestunder ligger i beredskap för dig” men har återgetts med ”skall du belönas med stunder av lycka”. **in longa aetate** = ”under ett långt liv” (om nu Catullus skulle förunnas ett sådant) har utelämnats av HJ. Uttrycket finns inte direkt med i den svenska översättningen men kan kanske tänkas ingå i det tidsmässigt mera obestämda ”många glädjestunder”.

7-8. **aut dicere possunt aut facere** har effektivt återgetts med ”... kan i ord och handling skänka”.

9. **Omnia quae ingratae perierunt credita menti** = ”allt som har anförtrotts ett otacksamt

hjärta har förslösats” har blivit ”på en otacksam har du slösat allting förgäves”.

10. *Quare cur te iam amplius excrucies*: *Quare* bör här närmast betyda ”alltså” eller möjligen ”för denna sak” och finns inte direkt med i HJ:s översättning. Verkar ha utbytt mot eller inordnats under ”ständigt” (se nedan). Verbformen är en potential konjunktiv och meningen betyder egentligen ”varför skulle du plåga dig mer?”, men pentametern har återgetts med ”varför fortsätter du ständigt att plåga dig själv?”

11. *Quin tu animum affirmas* är hos Catullus en retorisk fråga styrd av **quin**, med betydelsen ”Varför förhärdar du inte din själ?” I frågan ligger också en uppmaning: ”Var ståndaktig nu!” eller ”Tag dig då samman nu.” Det är så HJ valt att översätta versen. Uppmaningen fortsätter med ”Gör på eländet slut.” *istinc* (adv) = ”därifrån, från denna plats”. Syftar förstås på umgänget med Lesbia. HJ fortsätter sin uppmaning (fortfarande styrd av **quin**) mer rakt på sak: *istinc tete reducis* blir ”dra dig undan från henne”.

12. *dis invitis* är en *ablativus absolutus*, en konstruktion som inte förekommer så ofta hos Catullus. HJ har satt orden i en egen sats, nämligen: ”Gudarna ville det ej.”

13. *longum subito deponere amorem*: I Catullus latinska version är, som SW påpekar (s. 296), *longum* avsiktligt sammanställt med *subito* (plötsligt/oförmodat/med ens), vilket skapar en effektfull kontrast. Denna framkommer enligt min uppfattning inte så klart hos HJ, som på något sätt låtit *subito* ingå i översättningen av *deponere* (eg. = lägga bort/ned) och då valt det lite mer abrupta uttrycket ”bryta loss”.

14. *hoc qua (ratione) libet efficias* är en hortativ konjunktiv och översättningen har blivit ”på något sätt måste du få det att ske”.

15. I gerundivkonstruktionen *hoc est tibi pervincendum* upprepar Catullus kravet att han fullständigt och en gång för alla måste besegra sin kärlek. Hexameterns 5:e versfot är en spondé i stället för en daktyl (SW s. 296), och detta förmedlar bilden av den ansträngning och möda som kommer att krävas, d.v.s. ”HJ:s ”det måste du ta dig igenom”.

16. *sive id non pote sive pote*: Ordagrant = ”vare sig det är omöjligt eller möjligt”. I vers 24 finns *potis* i samma konstruktion. HJ gör konstruktionen personlig med ”du” som subjekt och skriver ”vare sig du klarar det eller ej”. Då missar man i någon mån, anser jag, den klang som ligger i det upprepade ordet *pote* (anafor).

17. *si vestrum est misereri aut si ...*: Fordyce (s. 368) menar att Catullus förvissning och övertygelse om att gudarna är behjälpliga när de åkallas i krissituationer framgår av att han i sin bön upprepar ordet **si** inte mindre än tre gånger.

17-18. *si quibus umquam extremam iam ipsa in morte tulistis opem* : = ”om ni någonsin har burit/gett sista hjälpen åt dem som redan är i själva döden(s) grepp”. HJ skriver ”om ni någonsin undsatt någon i dödens stund” med tillägget ”och skänkt honom livet igen”, det senare för metrikens skull.

19. *me miserum*: ”mig arme” har hos HJ blivit ”i min sorg”. *puriter* i stället för ”pure” är (enligt LSO) en arkaisk och poetisk adverbform med

betydelsen ”sedligt ren, oförvitligt” och har av HJ återgetts med ”rättfärdigt”.

20. *pestem perniciemque*: Här föreligger både en allitteration och en hendiadys, det sistnämnda en stilistisk sammanställning av två närmast synonyma ord (oftast substantiv) för att ge emfas och mer markerad rytm. HJ har inte behållit hendiadysen och därför inte heller allitterationen utan återger de bägge orden med ”plåga”, som ju i och för sig också börjar på bokstaven **p**, och gör tillägget ”fräls mig från sjukdomens grepp”.

21. *quae mihi subrepens imos ut torpor in artus*: Den latinska relativsatsen med ett *participium coniunctum* betyder ”vilken som en dvala smugit sig djupast in i mina lemmar”.

HJ börjar här en ny huvudsats med en fri översättning: ”Se hur mitt inre förtärs av förlamande fasansfull ångest”.

22. *expulit ex omni pectore laetitiis*: Betyder “(och) fördrev glädjen från hela mitt bröst/hjärta”. HJ börjar här en ny mening: ”All den glädje som förr fyllde min själ är förbi.” Översättningen är ju komponerad lite friare med ett hypallage genom kopplingen på svenska av *omni* till *laetitiis*, men innebörden blir densamma.

24. *quod non potis est*: Jämför tidigare i dikten med *sive id non pote sive pote*. Enligt Fordyce (s. 203) kunde i det tidiga latinet båda formerna användas oberoende av om de knöts till ett personligt eller opersonligt subjekt. HJ har konstruerat versen med personligt subjekt: ”något hon inte förmår”.

25. *taetrum hunc deponere morbum*: ”att lägga bort denna fula/hemska/motbjudande sjukdom” har helt enkelt bytts ut mot ”botad från kärlekens sjukdom”. Några verser tidigare hade vi dock ”fasansfull ångest”, där jag tycker att adjektivet i någon mån kan motsvara *taetrum*.

Ebbe Lindes i och för sig lysande översättning av just denna dikt tycker jag väl speglar det poetiska språket som jag tror det tedde sig för 50 år sedan. Åtminstone för mig känns rent allmänt ordvalet och stämningen i hela dikten högtidligare. Vissa ord i översättningen är numera inte så frekventa i dagens svenska, vilket kanske gör Catullus lyrik i den lindeska versionen lite mindre lättillgänglig för moderna läsare. En jämförelse mellan de båda översättningarna speglar klart tidens gång. Sålunda fyller, som jag ser det, HJ:s nya utgåva *Kärlek om dikter och hat* med sin uppdaterade vokabulär en viktig plats för att Catullus diktverk ska kunna avnjutas på 2000-talet av nya läsare och därtill av dem som inte studerat latin. För att bättre åskådliggöra mina tankegångar beträffande de båda översättningarna bifogar jag Lindes översättning av dikt 76. Jag har strukit under vissa ord och uttryck i dikten som exempel på mitt resonemang ovan. Min avsikt med föreliggande arbete är ju inte i första hand att detaljstudera den lindeska översättningen, utan jag uttalar mig endast översiktligt om språket i den. Tilläggas bör dock att vissa av orden och dess former här har Linde givetvis valt för metrikens skull.

*Mäktade minnet allena av gammal lycka och kärlek
göra den människa säll, vilken vet med sig att hon
aldrig kränkte sin tro och aldrig bröt sina löften,
aldrig ljög inför gud, aldrig svek och bedrog -*

hade du salighet nog intill långa tider, Catullus;
 fast förskjuten och kränkt, vann du förblivande frukt.
 Ty vad i mänsklig makt kunde stå att bli värd hennes känsla,
 intet därav har du spillt, vårdslös eller förglömt.
 Ändå var allt förgäves, ty allting hon aktade intet.
 Ej vill hon minnas det mer. Varföre minns du det, du?
 Kasta då äntligen ut din döda barlast, Catullus,
 riv din erbarmliga sorg, gudarna önskar den ej!
 Svårt, svårt är det att lämpa en lång, lång kärlek ur själen
 - svårt, men på något sätt måste det äntligen ske!

Gudar om misskund finns, om förbarmande finns inför döden,
 hjälp min själ, stå den bi, här i dess yttersta nöd!
 Förde jag rättskaffens liv blott en smul, så se till mig arme,
avvänd min undergång, fräls mig ur djupt fördärv!
Ve, ty en brand i mitt kött och en lemmarnas skälva förtär mig,
 jagande bort ur mitt bröst allting av glädje och liv.
 Icke jag beder er mer, att hon skulle mig älska, och ej att
 ge henne kyskhet och dygd, efter det icke kan ske;
 detta blott att bli kvitt denna skändliga sjukdom, min längtan –
 o gud, giv mig den lön, av nåd för min trohets skull!

Dikt 11

Lesbia verkar ha försökt närma sig Catullus igen, men nu är det oåterkalleligen slut. Catullus skickar Furius och Aurelius, vilka ironiskt framställs som skaldens vänner, med detta budskap till Lesbia. Det är troligen den sista dikten om Lesbia, som här går under beteckningen *mea puella*. Catullus återvänder nu till det sapfiska versmått som han använde i dikt 51 (*Ille mi par esse...*), och som han skrev när kärleken var ny och spirande.

*Furi et Aureli, comites Catulli,
 sive in extremos penetrabit Indos,
 litus ut longe resonante Eoa
 tunditur unda,*

*sive in Hyrcanos Arabasve molles
 seu Sacas sagittiferosque Parthos
 sive quae septemgeminus colorat
 aequora Nilus,*

*sive trans altas gradietur Alpes,
 Caesaris visens monumenta magni,
 Gallicum Rhenum, horribile aequor ulti-
 mosque Britannos,*

*Furius och Aurelius, ni som lovat
 färdas med Catullus till Indiens kuster
 där ett östligt hav vräker mörka vågor
 häftigt mot stranden,*

*eller till hyrkaner, araber, sager,
 till de nejder där parther spänner bågen
 och den fjärran trakt där sjuarmad Nilen
 gulfärgar havet,*

*eller dra över Alpernas höga kammar
 för att skåda minnen av Caesars storverk,
 floden Rhen i Gallien, råa briter
 långt bort i väster,*

*omnia haec, quaecumque feret voluntas
caelitum, temptare simul parati,
pauca nuntiate meae puellae
non bona dicta:*

*mina vänner, ni som med mig är redo
att urhärda allt det som gudar önskar,
till min flicka ge detta korta budskap
utan förskoning:*

*Cum suis vivat valeatque moechis,
quos simul complexa tenet trecentos,
nullum amans vere, sed identidem omnium
ilia rumpens;*

*”Hon kan hållas med sina kåta gubbar,
minst trehundra, som hon numera famnar
utan kärlek men ändå får hon deras
ballar att sprängas.*

*nec meum respectet, ut ante, amorem,
qui illius culpa cecidit velut prati
ultimi flos, praetereunte postquam
tactus aratro est.*

*Hon skall inte tro att min kärlek varar.
Hon bär skulden till att den likt en blomma
invid ängens rand mejats ner när plogen
skar genom marken.”*

Strof 1.

Verbet som utgör uppmaningen till Furius och Aurelius kommer först i strof 4. HJ har lagt in ett verb vid översättningen av **comites** (eg. följeslagare) på rad 1 ”ni som lovat”, varigenom versen flyter lättare på svenska, och då har **penetrabit** (*fut. simpl.*) blivit ”färdas”.

in extremos ...Indos: Indiernans ansågs bo längst österut i världen. HJ har valt ”till Indiens kuster”, där det sista ordet snyggt anknyter till nästa rad.

litus ut longe resonante Eoa tunditur unda: Ordagrann översättning blir ”där stranden slås/hamras av fjärran brusande östervåg”. (**ut** är här rel. adverb = *ubi*). HJ har gjort satsen aktiv och skapar genom att sätta **unda** i plural en mer poetisk och på svenska kanske mer talande översättning: ”där ett östligt hav vräker mörka vågor häftigt mot stranden”.

resonante Eoa ...unda uppfattar jag i första hand som en *ablativus instrumentalis*, därav mitt förslag till översättning ovan, men kan nog också tolkas som en *ablativus absolutus*. Visst är assonansen i **tunditur unda** en medveten skapelse av Catullus.

Strof 2

Arabas är en normal ack. plural-form av *Arabs*, -is med grekisk böjning.

molles skall enl. Fordyce (s. 126) uppfattas som ”luxurious, due to an assumption that those who produce luxuries are themselves luxurious”. HJ har ansett detta ord obehövligt i den svenska översättningen.

sagittiferosque Parthos: Genom ett par insparade versfötter har det blivit plats till ”till de nejder där parther spänner bågen”. *Sagittiferus* dock egentligen ”som bär pilbåge”.

aequora (npl.) betyder egentligen ”släta ytor/havet” eller fritt ”havets slätter”. Vi får här underförstå **in** från rad 1, d.v.s. ”till havets slätter” eller ”till det vidsträckta hav”. HJ skriver ”(och) den fjärran trakt där...”

quae (ack.pl.) *septemgeminus colorat aequora Nilus*: Egentligen “som den sjuarmade Nilen färgar”. HJ fortsätter ”...där sjuarmad Nilen gulfärgar havet”.

colorat betyder egentligen ”färgar mörk eller brun”, men jag godtar här gärna HJ:s färg av gult flodslam.

Strof 3

trans altis gradietur Alpes: Verbet är *futurum simplex* av *gradior* dep. 3 och betyder ”vandra, skrida fram” eller varför inte som här ”dra över Alpernas höga kammar” där ”kammar” har fritt tillagts den svenska texten.

visens är ett *participium coniunctum* av *visere* som här betecknar framtid (= *visurus*), eftersom det uppfattas som ett rörelseverb. HJ skriver ”för att skåda...”

Caesaris ...monumenta magni blir med ordagrann översättning ”den store Caesars minnesmärken”, men HJ skriver med ett hypallage ”minnen av Caesars storverk”. SW (s. 297) menar att Catullus här vill ironisera över Caesars bragder i väster.

horribile aequor: ”Det hemska havet” är en omskrivning för Engelska kanalen, som ju Caesar lärt sig att betrakta med respekt. Uttrycket har inte kommit med i den svenska översättningen.

ultimosque Britannos: Adjektivet syftar på att britannerna fanns längst bort i väster i den då kända världen. De har av HJ försetts med epitetet ”råa”, vilket inte har någon motsvarighet i den latinska texten.

Strof 4.

HJ anknyter igen till Furius och Aurelius (och kanske även till andra vänner) i strof 1. Detta sker med tilltalet ”mina vänner, ni som ...”. Uppmaningen till dem, d.v.s. verbet *nuntiate*, kommer ju först här i strof 4.

simul betyder i första hand ”samtidigt” men även ”tillsammans” och har i översättningen blivit ”med mig”.

quaecumque feret voluntas caelitem: *caeles, caelitis* är ett högtidligt och arkaiskt adjektiv, enligt Fordyce (s. 128), som dock inte anger någon engelsk översättning. LSO har översättningen ”himmelsk” och i överförd betydelse, där ordet oftast förekommer i plural, ”gudomlighet”, d.v.s. här ungefär ”gudarnas vilja”. Ordagrant alltså ”allt som gudarnas vilja må föra med sig” eller som HJ lite kortare skriver ”allt det som gudar önskar”.

temptare: egentligen ”pröva på” men betydelsen ”uthärda” ligger inte långt bort.

pauca nuntiate ...non bona dicta: = “meddela/ge ... ett fåtal icke goda ord”, d.v.s. HJ:s lite friare översättning ”ge detta korta budskap utan förskoning”.

Strof 5

vivat valeatque: Här en *coniunctivus optativus* och tillika en hendiadys och allitteration

hos Catullus med den ordagranna översättningen ”må hon leva och vara stark/frisk”. Den vanliga avskedsfrasen var *vive vale*, och konjunktiverna hos Catullus ger sålunda frasen en nyans av förakt, detta enligt Fordyce (s. 128). Något av detta förakt kommer ju också fram när HJ skriver med bevarande av allitterationen men utan hendiadysen: ”Hon kan hållas ...”.

cum suis ...moechis: *moechus* har ett grekiskt ord med betydelsen ”äktenskapsbrytare”. HJ skriver lite fritt (och modernt)...”med sin kåta gubbar”.

complexa tenet: *complexa* (av *complector*, dep. 3) är *participium coniunctum* till subjektet, d.v.s. egentligen ”håller omfamnad”. HJ skriver givetvis ”som hon famnar”.

nullum amans (ånyo ett *participium coniunctum*) *vere*: egentligen ”i det hon ingen älskar verkligt” återges med ”utan kärlek”.

identidem: ”ideligen” har fått skrivningen ”ändå”, vilket inte ändrar innebörden här.

omnium ilia (npl) *rumpens*: = ”i det hon bryter allas underliv” har med ett svenskt slangord blivit ”får hon deras ballar att sprängas”.

nec meum respectet ... amorem: ”hon må inte kasta förväntansfulla blickar efter/på min kärlek”. Med samma innebörd skriver HJ kortare men smidigare ”Hon skall inte tro att min kärlek varar”.

qui illius culpa cecidit betyder ”som genom hennes felsteg/brott försvann/föll till marken”.

HJ börjar här en ny mening: ”Hon bär skulden till att den ... mejats ned...”, och det senare verbet står i fin samklang med fortsättningen, nämligen *velut prati ultimi flos* som ordagrant betyder ”likt den sista ängens blomma”, och där Catullus med ett hypallage drastiskt låter adjektivet byta referens, förmodligen för att åstadkomma en starkare fokusering på tragiken i det skedda. HJ återger poetiskt ”likt en blomma invid ängens rand” och slipper sålunda ta ställning till den retoriska figuren. Jämför nedan med Lindes översättning.

praetereunte postquam tactus aratro est: = ”efter att den vidrörts av den förbigående plogen” har på svenska uttrycksfullt och med en nyans av slutgiltighet blivit översatt med ”när plogen skar genom marken”.

Dikten börjar i en ganska mild och neutral ton, men tonen ändras plötsligt i strof 5 och blir grov och hatisk för att sedan i strof 6 bli djupt sorgsen, när Catullus liknar sin slocknade kärlek vid blomman som krossades av plogen. Denna stämningsförändring hos Catullus i de två sista stroferna har charmant fångats och målats av HJ.

Här väljer jag att även visa hur Linde har översatt de tre sista stroferna av denna dikt med dess vemodiga och tragiska slut.

- då jag vet er redo till det och mera,
vågas nu en bön, icke lätt få utsagd:

*hälsa sju små ord till min kära flicka,
okära, tunga:*

*må hon ha det bra med de gifta gubbar.
hon nu håller femti i famn på en gång
utan att hon älskar en enda, fast hon
mosar dem skapet –*

*mig skall hon ej mer bry sig om, jag finns ej;
skulden bär hon själv att vår kärlek bröts och
föll som blomstret föll när den sista ängen
mosas av plogen.*

pauca nuntiate meae puellae non bona dicta har blivit ”hälsa sju små ord till min kära flicka, okära, tunga”. En anafor har skapats, men de sju ordens antal stämmer ju ej och har kanske valts antingen för metrikens skull eller för att sjutalet åtminstone i svenskan ibland kan vara ett magiskt eller symboliskt tal.

moechis har blivit det tamare ”gifta gubbar”.

trecentos har reducerats till ”femti”, igen troligen för metrikens skull samt för att skapa en alliteration.

omnium ilia rumpens: L har använt det mycket gamla, men ganska okända, svenska ordet ”skap” för könsorganet (enl. NE:s ordbok) som översättning för ***ilia***, kanske för att inte på det känsligare (?) 50-talet väcka anstöt med ett ord som kunde uppfattas som vulgärt.

qui ... cecidit velut prati ultimi flos: L skriver med syftning på kärleken: ”som bröts och föll som blomstret föll...” med en anafor i svenskan igen.

praetereunte... tactus aratro est: L låter adjektivet behålla samma plats som i latinet i skrivningen ”när den sista ängen vändes av plogen”. Låter inte riktigt så brutalt som HJ:s ”när plogen skar genom marken”.

Visst går budskapet fram även i Lindes version, trots att översättaren delvis valt en annan väg och målat det tragiska skeendet med andra ord.

Lesbia är visserligen inte namngiven i denna dikt, men indirekt finns hon där, om än bara i dativ som ***meae puellae***. Bitterheten i dikt 11 står i bjärt kontrast till den himlastormande lycka och triumf som Catullus kände i dikt 5. Då skaldade han ***Vivamus mea Lesbia, atque amemus***, nu är det ***vivat valeatque*** som gäller. I dikt 8 (***Miser Catulle***), med Lesbia onämnd igen, kallar Catullus henne ***scelesta*** utan att närmare förklara. Här i dikt 11 definieras så hennes brott (***culpa***). Hon ensam bär skulden till att Catullus kärlek har kallnat och dött.

Dikt 13

En skämtsam middagsinbjudan från Catullus till vännen Fabullus på hendecasyllabus.

*Cenabis bene, mi Fabulle, apud me
paucis, si tibi di favent, diebus,
si tecum attuleris bonam atque magnam
cenam, non sine candida puella
et vino et sale et omnibus cachinnis.
Haec si, inquam, attuleris, venuste noster,
cenabis bene; nam tui Catulli
plenus sacculus est aranearum.
Sed contra accipies meros amores
seu quid suavius elegantiusve est:
nam unguentum dabo, quod meae puellae
donarunt Veneres Cupidinesque.
Quod tu cum olfacies, deos rogabis,
totum ut te faciant, Fabulle, nasum.*

*Du skall få en förträfflig middag hos mig,
min Fabullus, om några dagar, bara
du tar med dig en god och riklig måltid
och den vackraste flicka du kan finna,
vin och salt och ett glatt och muntert sinne.
Om du bara tar med dig allt jag nämnde
kan jag utlova dig en utsökt måltid:
spindelväv är nu allt jag har i börsen.
Men i gengäld skall jag ge dig essensen
av det som till och med är mer än kärlek –
om det finns något sådant är det detta:
den parfym som min kära fått av Venus.
Känn dess doft: du skall sen be himlens gudar
att Fabullus blir helt och hållet näsa.*

si tibi di favent har utelämnats av HJ, som i stället lagt in ett ”bara” i denna versrad. Här har L mer ordagrant ”vill Gud”, som ju också ger två stavelser. Notera presens indikativ i det objektiva fallet i *si*-satsen hos Catullus och inte *futurum exactum* trots *futurum simplex* i huvudsatsen. Fordyce (s. 230) säger att detta ”is not uncommon in comedy and in Cicero’s letters where the verb in the protasis (bisatsen) refers to the immediate future”, d.v.s. *paucis diebus* (hos HJ: ”om några dagar”).

attuleris (*futurum exactum* av *afferre*): Återges oftast med presens, så också hos HJ.

non sine är egentligen starkare än *cum*, vilket dock inte förmedlas genom HJ:s ”och”. Fordyce (s. 143) anser att *non sine* har klangen ”not forgetting what is as important as the meal”.

venuste noster har ej översatts.

inquam betyder ofta ”som sagt”, men med tre stavelser kan det ju bli ”jag nämnde”.

plenus sacculus est aranearum: *sacculus* med betydelsen ”påse, liten säck” blir hos HJ ”börs”, medan L här har valt ordet ”pung”. Vågar man undra om Catullus hade ont om pengar när han skrev denna dikt?

meros amores betyder ordagrant ”ren, oblandad kärlek” (enl. Fordyce s.133 ”pure, unadulterated love”) har hos HJ elegant blivit ”essensen av det som till och med är mer än kärlek” och syftar framåt på *unguentum* två rader längre ned. Som jämförelse kan nämnas L:s ”öppen famn”.

HJ har dock tagit lättare på *quid suavius elegantiusve*. Ligger kanske i ”mer än” och ”sådant”.

Veneres Cupidinesque har hos HJ förenklats till ”himlens gudar”. *Cupidines* var kärleksgudar eller amoriner i Venus följe. Kärleksgudinnan Venus var moder till Amor/Cupido. Pluralformen *Veneres* kan enl. Fordyce (s. 93) tolkas som en assimilation för att bättre anpassa ordet till det plurala *Cupidines*. L har ordet ”Venus” i sin 50-talsöversättning, medan det mera allmänna uttrycket ”himlens gudar” kanske anses vara tillräckligt idag på 2000-talet. Uttrycket förekommer även i dikt 3, när Catullus uppmanar gudarna att sörja sparvens död:

Lugete, o Veneres Cupidinesque,

Här gör HJ dock en lite fylligare översättning av detta uttryck när han skriver

”Sörj, ni kärlekens gudar och gudinnor”.

I **HJ**:s utgåva nämns inget om denna dikt i kommentardelen. I förordet sägs däremot att Catullus skämtar friskt med sina vänner om älskare och älskarinnor.

L, som översatt *sacculus* med ”pung”, säger i sin kommentar till dikten (s. 129) att Catullus gärna arbetar med ord som har obscen undermening, och han överlämnar åt läsarens fantasi att ta ställning till om man kan göra en annan tolkning av flickans väldoftande parfym och den stora näsan.

Dikt 14

Poeten, advokaten och talaren Licinius Macer Calvus var en av Catullus nära vänner. Episoden i dikten går tillbaka på en händelse under en Saturnaliefest när Calvus som present och ett skämt till Catullus skickat en diktsamling med dikter av notoriskt usla skaldar. Catullus skriver denna dikt som svar till Calvus, där han skämtsamt lovar/hotar att hämnas. Versmåttet är hendecasyllabus.

<i>Ni te plus oculis meis amarem, iucundissime Calve, munere isto odissem te odio Vatiniano. Nam quid feci ego quidve sum locutus, 5 cur me tot male perderes poetis? Isti di mala multa dent clienti, qui tantum tibi misit impiorum. Quod si, ut suspicor, hoc novum ac repertum munus dat tibi Sulla litterator, 10 non est mi male, sed bene ac beate, quod non dispereunt tui labores. Di magni, horribilem et sacrum libellum! Quem tu scilicet ad tuum Catullum</i>	<i>Var du inte min ögonsten så skulle du, min käraste Calvus, för din gåva avskys så som Vatinus avskys av oss. Ty vad ont har jag gjort, vad har jag sagt för att marteras till döds av usla dikter? Måtte gudarnas värsta plågor drabba den klient som har sänt den hemska byken. Men jag misstänker att den vackra gåvan kom från Sulla, den grå katederugglan. Då blir jag inte arg, jag gläds i stället för då var dina mödor inte förgäves. Store Gud, vilka pretentiösa verser! Och dem sände du till Catullus för att</i>
--	---

*misti continuo ut die periret,
 15 Saturnalibus, optimo dierum.
 Non, non hoc tibi, salse sic abibit.
 Nam si luxerit, ad librariorum
 curram scrinia, Caesios, Aquinos,
 Suffenum, omnia colligam venena
 20 ac te his suppliciiis remunerabor.
 Vos hinc interea valete abite
 illuc, unde malum pedem attulistis,
 saeculi incommoda, pessimi poetae.*

*pina livet ur honom och förstöra
 Saturnalieafton, glädjens högtid.
 Ne, j din usling, för detta ska du sota,
 för när morgonen kommer ska jag skynda
 mig till bokhandlarstånden för att rafsa
 till mig böcker av Caesius och Aquinus
 och Suffenus och andra giftampuller
 och som straff skall jag ge dig dem som gåva.
 Under tiden ajöss! Drag ur min åsyn,
 drag på platta versfötter dit ni kom från,
 vår tids plågoris, urusla poeter!*

Till att börja med framgår direkt att HJ behövt 24 versrader för att förmedla innehållet i Catullus skämtsamma dikt om 23 rader till svenska läsare, vilket ju är vanligt vid överförandet av prosatext från latin till svenska men faktiskt sällan förekommer i vår nya svenska poesiutgåva. Det är versraderna 17 – 20 som av HJ har utökats med en rad. Mer om detta nedan.

oculis meis: Är en *ablativus comparationis*. Vid jämförelser kan latinet ofta använda ”mer än”, när vi nöjer oss med ”lika mycket som”. Översättningen ”Var du inte min ögonsten” täcker upp bra.

2. **iucundissime:** Ordet betyder egentligen ”angenäm” och ”behaglig”, men med syftning på en person motsvarar detta ord till fullo HJ:s ”käraste” (och även ”förträfflige”, som L skriver).

3. **odissem te odio Vatiniانو:** Här har den latinska frasen gjorts passiv på svenska. Fordyce (s. 135) föreslår dock ”with the hatred Vatinius bears us”. Kanske var hatet ömsesidigt. Versen är för övrigt en av de få där versmåttet i HJ:s svenska översättning haltar lite. Genom att inte uttala alla stavelserna i *Vatinius* kan man dock få metriken att stämma bättre.

5. **male perderes:** ”perdere” betyder enl. LSO ”störta i fördärvet” och tillägget **male** tjänar helt enkelt här som förstärkning till verbet. HJ har undvikit den konsekutiva konjunktionen genom att igen göra satsen passiv med ”marteras”.

5. **tot poetis:** HJ har bytt ut ”av så många poeter” mot ”av usla dikter”.

6. **clienti:** syftar enl. Fordyce (s. 135) på någon som advokaten Calvus eventuellt hade försvarat i något mål, och HJ har valt att bevara ordet.

7. **tantum ... impiorum:** eg. = ”så mycket av syndiga/gudsförgättna/vanvördiga (poeter)”, och HJ har fyndigt hittat det negativa ”den hemska byken”. Här nöjer sig L med ”smörjan”.

8. **hoc novum ac repertum munus:** = ”denna nya och påfunna/uttänkta gåva”. Ordet **repertum** innebär enl. Fordyce (s. 135) ”ingeniously devised”. Båda adjektiven har utelämnats av HJ, som förenklat till ”den vackra gåvan” och därigenom även lyckats bygga in ett visst mått av ironi i adjektivet.

9. **litterator:** Ordet avser enl. Fordyce (s. 136) ”an elementary schoolmaster” i motsats till en ”litteratus”, som betecknar ”a teacher of literature”. HJ diktar mycket målände

”den grå katederugglan” medan L här har nöjt sig med ”litteraten”.

10. *non est mi male*: eg. = ”det är mig inte emot, det är inte illa för mig”. Fordyce (s. 136) säger ”I’m not unhappy”, medan HJ föredrar ”Då blir jag inte arg”.

sed bene ac beate: med tanke på ovanstående blir den naturliga fortsättningen hos HJ ”utan gläds i stället”.

11. *dispereunt*: = ”går fullständigt under, går till spillo”. Catullus använder här en presensform, men Fordyce (s. 136) anger betydelsen till ”have not been wasted”. Även HJ har här tempus för förfluten tid: ”var inte förgäves”.

12. *horribilem et sacrum libellum*: *sacer* betyder dels ”helig, helgad, invigd (åt gud/ar)” och är i denna betydelse ett positivt ord. När någon är invigd åt en (underjordisk) gud till undergång blir det ett negativt ord med betydelsen ”hemfallen åt, förbannad, fördömd, gudlös”. HJ har valt att sammanfatta till ”vilka pretentiösa verser!” L däremot har med dubbla ord använt *sacrum* i dess grövre betydelse och skriver ”hur hemsk och djävlig texten!”

helig

13. *Quem*: inleder en sats med s.k. relativ anknytning. Denna typ av relativa pronomen i början av en sats verkar oftast, liksom här, av HJ ha ersatts med ett objektspronomen på svenska. *scilicet* understryker bara ironin i Catullus vers men ordet har utelämnats av översättarna.

14. *continuo ... die ... Saturnalibus*: Ungefär ”hela långa Saturnaliedagen”. *continuo* kan dock också vara ett adverb med betydelsen ”omedelbart därpå, strax”, vilket är den översättning Fordyce (s. 136–137) föredrar. HJ utelämnar *continuo* men utökar Saturnalieafton med ”glädjens högtid” Festers namn står i latinet alltid i plural.

16. *salse*: ”*salsus*” betyder dels ”salt(haltig)” och dels ”bitande kvick, spirituell” men har hos HJ lite fritt blivit ”din usling”. L har här mycket fritt skrivit ”näbbar och klor!”
non hoc tibi ... sic abibit: betyder egentligen ”detta skall ej komma bort från dig så här”. Samma betydelse ligger absolut i HJ:s elegantare ”för detta skall du sota”.

17. *si luxerit* = ”så snart det har ljusnat” d.v.s. som hos HJ: ”när morgonen kommer”. Här börjar den mening på fyra rader som HJ utökat till att bli fem.

librarium scrinia: *scrinium* = ”schatull, skrin med flera fack för böcker” (*volumina*). HJ täcker upp perfekt med ”bokhandlarstånden”.

18-19. *Caesios, Aquinos, Suffenum* är generaliserande former (Fordyce s.136) och betyder därför ”sådana som Caesius, Aquinus och Suffenus”. HJ har valt ”böcker av Caesius och Aquinus och Suffenus” och fortsatt med ytterligare en målande beskrivning: ”och andra giftampuller” för att dels täcka upp *omnia venena* och dels få till ett uttryck av generaliserande karaktär. Här slutar den långa mening som HJ har behövt en extra versrad till.

21. *valete abite*: Här ett asyndeton, d.v.s. en samordning av ord utan konjunktion använt som stilmedel i samband med hopning, kontrast eller stegring, som med ett utropstecken mellan de båda verben har fått bli ”Ajöss! Drag ur min åsyn”.

22. *illuc, unde malum pedem attulistis* eg. = ”dit varifrån ni har fört hit er olyckliga fot”

har fyndigt blivit ”drag på platta versfötter dit ni kom från” för att exemplifiera så kallade *poetae pessimi*.

23. *saecli incommoda*: enligt Fordyce (s. 136) översatt med ”nuisances of our times” har fått sin exakta motsvarighet i ”vår tids plågoris”.

HJ presenterar i kommentardelen den nära vän till Catullus som dikten riktar sig till samt förklarar kortfattat vad Saturnalierna innebar.

L gör sammanfattat (s. 130 – 131) men ställer även frågan om diktens syfte verkligen var att kritisera en vän som gett ut en diktbok med egna dikter. Tydligt hade man tidigare tolkat dikten så. L håller dock själv för sannolikt att diktboken var en antologi, och att Catullus helt enkelt inte hade mycket till övers för de skalder som var representerade i boken han fått av Calvus.

Dikt 22

Suffenus var en poet som var samtida med Catullus, av SW (s. 164) kallad ”dilettant-poet”. I denna dikt häcklas han av Catullus, men dock inte på ett elakt sätt. Om versmakaren Suffenus vet vi enligt Fordyce (s. 146) inte mycket mer än att han även förekommer i Catullus dikt nummer 14, som också, enligt Catullus, handlar om klåpare i skaldekonsten. När denne för övrigt fina och belevade mans poesi läses, säger Catullus, framstår han som en ”lantis” och ”getherde”. Kanske är det helt enkelt så att poeten Suffenus inte skriver enligt den nya skolans regler och därför förkastas av Catullus. Dikten har en liten sensmoral på slutet som väsentligt mildrar Catullus kritik. Varus, som dikten riktar till, är troligen en vän och landsman till Catullus från Gallia Cisalpina (Fordyce s. 146). Versmåttet är choliambisk vers eller *trimeter iambicus claudus*, d.v.s. en haltande jambisk trimeter. Att notera är att Catullus 21 versrader har blivit 20 hos HJ.

*Suffenus iste, Vare, quem probe nosti,
homo est venustus et dicax et urbanus
idemque longe plurimos facit versus.
Puto esse ego illi milia aut decem aut plura
5 perscripta nec, sicut fit, in palimpsestos
relata: chartae regiae, novi libri,
novi umbilici, lora rubra membranae,
derecta plumbo et pumice omnia aequata.
Haec cum legas tu, bellus ille et urbanus
10 Suffenus unus caprimulgus aut fossor
rursus videtur: Tantum abhorret ac mutat.
Hoc quid putemus esse? Qui modo scurra
aut si quid hac re scitius videbatur,
idem infaceto est infacetior rure,
15 simul poemata attingit; neque idem umqua
aeque est beatus, ac poema cum scribit:
tam gaudet in se tamque se ipse miratur.
Nimirum idem omnes fallimur, neque est
quisquam,*

*Den där Suffenus, som du, Varus, väl känner,
är ju en charmig karl, belevad, slagfärdig,
och det finns ingen som har skrivit fler dikter,
minst tiotusen verser, kanske fler, tror jag
och inte nerskrivna som palimpsest, nej de
har präntats på jungfruligt kungligt papyrus,
i pergamentomslag med röda rosetter,
allt blylinjerat och med pimpsten finputsat.
Men läs honom! Då framstår den belevade
Suffenus som en lantis och en getherde,
så annorlunda blir han då, som förvandlad.
Vem kan förklara det, att han som nyss tycktes
spirituell och kvicktänkt blir till en bondlurk
så fort han fattar pennan? Och han är aldrig
så lycklig som när han får till ett nytt stycke,
full av beundran för sig själv och sin verskonst.
Men alla har vi våra svagheter, alla
har vi kanhända inom oss en Suffenus,
Envar bär med sig någon brist i sin packning,*

*quem non in aliqua re videre Suffenum
20 possis. Suus cuique attributus est error,
sed non videmus, manticæ quod in tergo est.*

men ränseln på vår egen rygg ser vi inte.

3. **idemque** : ordagrant = ”tillika, likaså, därtill”. Ordet, som här enligt Fordyce (s. 146) är tänkt att framhäva en viss motsättning och bristande överensstämmelse med de två inledande raderna, har inte i diktens början tagits med av HJ, men motsättningen synliggörs längre fram i dikten.

longe: betyder ”vida, långt, ojämförligt”. Verkar ha blivit ”minst” på följande rad.

5. **perscripta** = ”noggrant nedskrivna”.

palimpsestus (från grek.) är ett pergament där den ursprungliga texten är bortskrapad och ny text skrivits.

6. **relata** betyder egentligen ”överförda” och har här blivit ”präntats”.

Chartæ regiae avser papyrus från kungadömet Egypten, och **novi libri** (eller **volumina**) avser ”nya (papyrus)rullar”.

7. **novi umbilici** eg. = ”nya knappar”. Åsyftar de trästavar kring vilka papyrusrullen rullades (SW s. 305).

membranae betyder ”tunn hinna, hud” och är enligt SW (s. 305) pergamentomslag. Fordyce (s. 148) menar att **membranae** här är en genitivform till **lora rubra**, d.v.s. ”the red **lora** of the wrapper”.

lora rubra är alltså de röda remmar som knöts kring pergamentrullen.

Ovanstående har HJ snyggt sammanfattat genom att skriva ”på jungfruligt kungligt papyrus, i pergamentomslag med rosa rosetter”.

8. **derecta plumbo** av **derigo** (**dirigo**) = ”uppställa i rak linje med bly”. HJ formulerar snyggt ”blylinjerat”.

aequata betyder ”utjämnat”, vilket ligger nära ”finputsat”.

9. **bellus ille et urbanus**: Här har HJ utelämnat **bellus**.

10. **fossor**: eg. = ”grävare, lantman”. HJ har ”lantis”.

caprimulgus: (av **mulgeo**) = ”getmjölkare” eller enl. HJ ”getherde”

11. **rursus** = ”omvänt, tvärtom, däremot”. HJ skriver ”annorlunda”.

12. **scurra** (m): betyder enl. LSO dels ”upptågsmakare, gycklare” och dels ”sprätt”. Enligt Fordyce (s.150) hade ordet på Catullus tid ännu inte fått dessa betydelser utan betydde då snarare ”city-bred wit, dandy and gossip”. HJ skriver ”han som tycktes spirituellt”.

13. **si quid scitius hac re videbatur**: eg. = ”om något syntes kvickare/ fyndigare än en sådan sak” har bara gett adjektivet ”kvicktänkt” med syftning på **scurra**.

14. **infacetior** betyder ”smaklösare, plumpare” och **infaceto rure** står i ablativ, där **rure** kan tolkas som ”lantlig enfald, bondskhet” (metonomi). HJ drar samman det hela till ”blir till en bondlurk”.

15. I ordet *idem* ligger enligt Fordyce (s. 151) en motsatsbetydelse. Så även enligt LSO, som bl.a. anger betydelsen ”ända, likväl, det oaktat”. *Scurra* ställes då mot *rus*. *simul attigit poemata*: = eg. ”så snart han har rört vid poesi/dikter”. HJ: ”så fort han fattar pennan”. Det är de senast kommenterade fyra versraderna (12–15) som blivit tre i HJ:s översättning utan att, enligt min åsikt, något väsentligt har tappats bort.

16. *ac cum poema scribit*: eg. ”och när han skriver en dikt” har fritt översatts till ”som när han får till ett nytt stycke”.

18. *Nimirum idem fallimur* eg.= ”Förvisso bedrages/gäckas vi likaledes”. Med ungefär samma innebörd skriver HJ: ”Men vi har alla våra svagheter.”

18-20. *neque est quisquam, quem non in aliqua re non videre Suffenum possis*: betyder ”och inte finns det någon som du inte kan se som en Suffenus i någon sak”. HJ har avrundat till ”alla har vi kanhända inom oss en Suffenus”.

20-21. *Suus cuique attributus est error*: eg. ”var och en tillskrives sitt fel” har med en blick mot ordet *manticae* (gen. efter *quod*) på sista raden som betyder ”ränsel, tvärsäck” översatts ”Envar bär med sig någon brist i sin packning”. Catullus refererar här till den gamla fabeln av Aisopus (Fordyce s.151). Vi har ju också talesättet om bjälken och grandet.

En dikt som låter charmant rakt igenom i sin svenska översättning, den lilla knorren som sensmoralen på slutet ger inbegripen, och inte har HJ snavat på metern någonstans heller.

Dikt 101.

Catullus besöker sin avlidne brors grav i kustprovinsen Troas nära Troja i nordvästra delen av Mindre Asien i samband med sin resa till Bithynien. Enligt Burl (s. 176) ägde besöket rum år 56 f. Kr. strax innan Catullus skulle påbörja sin hemresa med båt till Verona. SW däremot (s. 298) hävdar att besöket ägde rum redan i samband med ditfärden år 57 f. Kr. Som traditionen bjöd överbringa han ett s. k. dödsoffer (*inferiae*) åt brodern. Enligt Fordyce (s. 388) kunde ett sådant bestå t.ex. av vin, mjölk, honung eller blommor. Dikten är ett elegiskt distikon, där Catullus, vemodig till sinnes, med enkla ord lyckas förmedla sina känslor av djup sorg över broderns bortgång.

*Multas per gentes et multa per aequora vectus
advenio has miseris, frater, ad inferias,
ut te postremo donarem munere mortis
et mutam nequiquam alloquerer cinerem,*

5 *quandoquidem fortuna mihi tete abstulit ipsum,
heu miser indigne frater adempte mihi.
Nunc tamen interea haec, prisco quae more parentum
tradita sunt tristi munere ad inferias,
accipe fraterno multum manantia fletu*
10 *atque in perpetuum, frater, ave atque vale.*

*Långt bort till främmande land och långt över haven jag färdats.
Slutligen kom jag dit, älskade broder, till dig
För att förära åt dig de gåvor dödsriket kräver
Och till ditt stumma stoft tala med gagnlösa ord,*
5 *Eftersom ödet har ryckt dig själv ifrån mig, min broder.
Ack hur skamligt och grymt har du rövats från mig!
Tag dess gåvor emot, som fäderna bjöd oss att skänka,
De är en offergård, nedlagd i sorg vid din grav.
Mottag dem fuktade av de tårar din broder har gjutit.*
10 *Gråtande tar jag av dig, broder, för evigt farväl.*

Multas per gentes et multa per aequora: Här har Catullus anafor bevarats i ”Långt bort ... och långt över haven”.

gentes: pluralformen av *gens* betyder ”främmande folk, utlänningar”, då i motsats till *populus Romanus*, av HJ återgett som ”främmande land”.

vectus (”efter att ha färdats”) får kopplas till ***advenio*** som då lämpligen också översättes med förfluten tid (perf. eller imperf.), vilket dessutom är i samklang med den följande verbformen i imperfekt konjunktiv ***ut ... donarem*** (”för att jag skulle ge/förära/begåva...”) på rad 3 och (*ut*) ***alloquerer*** (”för att jag skulle tala till ...”) på rad 4.

ad has miseras inferias: = ”till dessa olyckliga dödsoffer”. Här har ***miseras*** som bestämning till ***inferias*** utelämnats, medan ***frater*** i stället fått ett attribut, nämligen ”älskade”.

postremo ... munere mortis: = ”genom en sista dödsskänk”. Här översätter HJ fritt med ”de gåvor dödsriket kräver”.

nequiquam (”förgäves, till ingen nytta”) har passande blivit ”med gagnlösa ord”, eftersom ju broderns stoft är stumt (***mutam ... cinerem***) och inte kan svara.

Rad 6 med ***adempte*** (perf. particip av *adimere* med betydelsen ”fråntaga, beröva”), här i vokativ kopplat till ***miser frater***, har fått en något friare utformning i svenskan. Den ordagranna översättningen är ”Ack, du olycklige broder, så skamligt fråntagen mig”. ***Miser frater*** har av HJ flyttats upp till rad 5 som ”min bror”, och rad 6 har fått ordet ”grymt” inlagt, kanske för metriken skull.

Nunc tamen interea: Uttrycket har helt utelämnats av HJ. Enligt Fordyce (s. 389) ligger i ***interea*** betydelsen ”in the present situation” och bekräftar den hopplöshet

som ligger i *nunc*. Uttrycket bör inte tolkas som om Catullus hoppades kunna återvända till graven någon mer gång, och Fordyce menar att *tamen* skall ses som en kontrast till de närmast föregående raderna som beskriver hur meningslöst brodern har ryckts bort.

haec ... quae... tradita sunt med betydelsen ”detta som har överlämnats/överlämnades” har återgetts med en imperativ: ”Tag dessa gåvor emot”. Ordet *tradita* går dock igen i ”nedlagda” på rad 8.

prisco quae more parentum: ordagrant ”(som är) enligt fädernas sed” har poetiskt återgetts med ”som fäderna bjöd oss att skänka”.

tristi munere ad inferias: En *ablativus modi* med betydelsen ”som en sorgsam/smärtsam gåva till dödsoffer”. Orden har återgetts fritt men vackert med ”de är en offergård, nedlagd i sorg vid din grav”. Se även *tradita* ovan.

fraterno multum manantia fletu: = ”mycket fuktade/drypande av broderlig gråt” har återgetts med ”fuktade av de tårar din broder gjutit”, alltså helt i överensstämmelse med den latinska frasen.

atque in perpetuum, frater, ave atque vale: Här har översättarna anknutit till *fletu* på föregående rad och skaldat: ”gråtande tar jag av dig, broder, för evigt farväl”. I begreppet *ave atque vale* ligger just ”för evigt farväl”, vilket här tillsammans med *in perpetuum* ger extra tyngd åt det oåterkalleliga som har hänt. Kanske vill Catullus också framhålla att broderns bortgång känns dubbelt smärtsam, eftersom denne ligger begravnen långt bort i främmande land, dit Catullus och hans anhöriga svårligen kan resa för att besöka graven.

En annan stilistisk figur som Catullus har åstadkommit i detta gripande elegiska distikon är de många alliterationerna på bokstaven *m*, som fortsätter genom hela dikten. Översättarna må dock inte klandras för att denna finess inte har kunnat bevaras på samma sätt i den svenska versionen. Märk dock ”stumma stoft” på rad 4.

Dikt 31

Dikten är skriven c:a år 56 f. Kr. när Catullus kommit hem från sin årslånga resa till Bithynien i Mindre Asien. Den är en hyllning till halvön Sirmio (nu Sirmione), som från söder skjuter ut i Gardasjön, (då Lacus Benacus), där den eleganta lantvillan var belägen, som Catullus far och sedermera Catullus ägde. Catullus var lycklig och glad över att vara hemma igen och kände glädje över att kunna njuta av naturen i de vackra omgivningarna. Versmåtten är choliambisk vers.

*Paeninsularum, Sirmio insularumque
ocelle, quascumque in liquentibus stagnis
marique vasto fert uterque Neptunus,
quam te libenter, quamque laetus invisio,*

*O Sirmio, du klara öga bland öar
och halvöar som Neptun någonsin omgett
med insjövägor eller havets blå vidder.
Jag jublar över att få återse dig nu*

*vix mi ipse credens Thyniam atque Bithynos
liquisse campos et videre te in tuto.
O quid solutis est beatius curis,
cum mens onus reponit ac peregrino
labore fessi venimus larem ad nostrum
desideratoque acquiescimus lecto?
Hoc est, quod unum est pro laboribus tantis.
Salve, o venusta Sirmio, atque ero gaude,
gaudete vosque, o Lydiae lacus undae:
ridete quidquid est domi cachinnorum.*

*och inser knappt att jag har lyckats undkomma
från Thyniens och Bithyniens slätter helskinnad.
Det är en lycka att bli fri från de sorger
som tyngt ens själ och kasta av sig sin börda,
och efter resans vedermödor hemkommen
få vila i den efterlängttade sängen:
Det väger upp de mödor jag har gått genom.
Var hälsad sköna Sirmio, och tag nu del i
min glädje; och gläds också ni, min sjös vågor
och hälsa mig välkommen med ert skratts glitter.*

ocelle: Catullus tilltalar Sirmio med detta ord, och enligt Fordyce (s. 167) användes ordet ofta som ”a term of endearment”. Metaforen har av HJ översatts med ”du klara öga”, och då har *liquentibus* som bestämning till *stagnis* på följande rad i någon mån förts över till *ocelle*. L återger denna metafor med ”klenod”

liquentibus stagnis: *stagnum* betyder ”sjö, tjärn, damm” med *stagna* i plural enligt LSO har betydelsen ”havs(vatten)”. Ordet har med det tappade adjektivet hos HJ blivit ”insjövägor”.

marique vasto har med tillägg av ett adjektiv blivit ”havets blå vidder”.

fert (eg. = bär) har blivit ”omgett med”, vilket går bra ihop med de båda ablativerna.

uterque Neptunus: syftar på havsguden i hans tvenne gestalter, d.v.s. Neptunus är både havens och insjöarnas gud. Enligt SW (s. 299) kan *uterque* anspela på Catullus egen uppdelning av vattnet. Han var ju nyligen hemkommen från en lång havsresa. HJ har valt att utelämna *uterque* i sin översättning. Här har L behållit det latinska ordet, dock med en förklaring i kommentaren, och översatt ”dubble Neptuni smycken”.

inviso (av *invisere*) betyder dels ”skåda, få syn på” och dels ”besöka”. HJ har elegant sammanfattat de båda betydelseerna med ”få återse” och då även inkluderat *videre* två rader längre ned.

Thyniam: Thynia var ett gammalt namn på den nordvästra delen av Bithynien. Dessa geografiska namn kommenteras varken av HJ eller L. I HJ:s översättning samordnas landsdelen i adjektivform med *Bithynos ... campos*, trots att Catullus egentligen skriver ”Thynien och bithyniska slätter”.

peregrino labore fessi venimus (perf.) *larem ad nostrum:* = ”trötta av utländsk möda har vi kommit (hem) till vår husgud”. Detta har smidigt blivit ”efter resans vedermödor hemkommen”. HJ har alltså utelämnat husguden och lagt denne i ordet ”hemkommen”.

Hoc est, quod unum est pro laboribus tantis = ”Detta är det som är det enda i stället för så många mödor”. HJ har funnit en exakt motsvarighet i ”Det väger upp de mödor...”

ero (abl. *causae*) *gaude* = ”gläd dig åt din herre(s hemkomst)” har med ett ledigare språkbruk fått lydelsen ”tag nu del i min glädje”.

o Lydiae lacus undae: eg = ”o, ni sjöns lydiska vågor/böljor” blir med ett hypallage,

”o, ni lydiska sjöns vågor” (d.v.s. *Lydii lacus undae*). Vågorna i Lacus Benacus kallades lydiska därför att etruskerna som en gång bebodde dess stränder ansågs komma från Lydien (Fordyce s. 169-170). Den svenska översättningen klarar sig bra utan ordet ”lydiska”. Så tyckte även L för 50 år sedan. HJ skriver ”min sjös vågor”, vilket ytterligare förmedlar bilden av hur mycket hembygden betydde för Catullus.

ridete quidquid est domi cachinnorum: eg. = ”skratta allt som finns av glada skratt hemma”. Catullus var jublande glad över att vara hemma och ville att allt och alla skulle delta i hans glädje. Denna önskan uttrycker HJ fint i diktens sista vers: ”och hälsa mig välkommen med ert skratts glitter”.

Denna pärla bland Catullus dikter tilltalar mig mycket, och det poetiska skimret i beskrivningen av Sirmio i originalet känns lika närvarande trots att det klätts i svensk språkdräkt. Den haltande jambiska trimetern fungerar perfekt hela vägen i den svenska versionen utom på en rad, nämligen rad 3 från slutet, där man eventuellt hade kunnat klara sig utan ”nu”.

SYNTES

Detaljstudiet av dessa 14 latinska dikter och av deras överförande till svenska har varit mycket berikande för mig, genom att jag under arbetets gång fått insikter i hur man kan gå till väga för att överföra vackert klingande latin till (nästan) lika välljudande svenskt språk. Jag har sett hur dikter, vilka beskriver såväl lidelsefull kärlek och lågande harm som stilla lycka och vardagligt umgänge i vänkretsen, har kunnat omgjutats från latinsk till svensk vers, och detta till och med bibehållet versmått.

Latinet har ett omfattande formsystem och en rik syntax. Detta ger många möjligheter till nyanseringar både i poesi och prosa genom substantivens kasusändelser och verbens tempus- och modusändelser utan inslag av hjälpverb, genom det begränsade bruket av prepositioner och personliga pronomen i subjektsställning samt genom frånvaron av artiklar. Allt detta får språket att präglas av en viss knapphet men ger samtidigt kraft och styrka åt det, egenskaper som egentligen är omöjliga att behändigt och begripligt återge på ett formfattigare språk som svenskan utan stora överväganden och hänsynstaganden från översättarens sida. Som framgår av HJ:s och L:s översättningar är det hela tiden en fråga om ett givande och ett tagande och en omflyttning av ord i versen. Ett fyllnadsord har blivit insatt ibland, ett ord som inte anses påverka det logiska innehållet har fått utgå. Ett ord eller begrepp med en viss klang skall helst matchas av ett likljudande ord på målspråket. Vissa ord måste omskrivas helt för att deras betydelse skall framgå idag 2000 år senare. Så har t ex. ”ett enda ass” hos Catullus fått återges med ”inte ett enda dyft” för att förstås av dagens läsare. Det som nästan imponerar mest på mig är hur versmått och rytm så gott som hela tiden har kunnat bevaras både hos HJ och L.

Under arbetets gång har det visat sig att de speciella grammatiska konstruktionerna i latinet som benämnes *ablativus absolutus* och *participium coniunctum* egentligen har varit de minst intressanta att beakta. Jag har funnit att *ablativus absolutus* förekommer

ytterst sällan i Catullus lyrik. I de 14 dikterna har jag endast hittat en fullgod sådan nämligen *dis invitis* i dikt 76: 12 (HJ: ”gudarna ville det ej”). I dikt 11:3-4 står *longe resonante Eoa ... unda*, som jag visserligen (och HJ också) vill tolka som en *ablativus instrumentalis* men som grammatiskt också skulle kunna tolkas som en *ablativus absolutus* och då översättas med ”medan östervåg långt bort brusar/dånar”. *Participium coniunctum*-konstruktionerna, av vilka jag i och för sig kommenterat ett antal i min analys, har översatts enligt gällande grammatiska regler och verkar inte ha inneburit några speciella svårigheter för översättarna.

Alla språkliga iakttagelser som min analys har resulterat i finns noterade i anslutning till varje dikt och behöver därför inte kommenteras särskilt på detta ställe igen.

Här dock en sammanställning med kommentarer av några stilistiska retoriska figurer av olika slag som jag hittat och redovisat i min analys:

Anaforer:

Dessa verkar ha varit lättast att överföra till svenska, t. ex. det trefaldiga *otium* i dikt 51:13-15. Ibland har översättarna skapat en anafor i svenskan, t.ex. L när han i dikt 11:22-23 översätter *cecidit velut prati ultimi flos* med ”föll som blomstret föll när den sista ängen...”.

Metaforer:

Några av dessa stilfigurer har kommit till uttryck även i svenskan, som t.ex. när Catullus besjunger sitt älskade Sirmio med tilltalet *ocelle*, vilket HJ återger med ”du klara öga”. Däremot har ordet *gravis*, som enligt min uppfattning är metaforiskt använt tillsammans med *ardor* i dikt 2, utelämnats av HJ.

Metonomier:

De jag hittat har också varit lätta att överföra som *deliciae* (älskling) i dikt 3:1 och *infaceto est infacitor rure* som HJ återger med ”...blir till en bondlurk”.

Hypallage:

Sådana förekommer ganska ofta hos Catullus. Ibland har motsvarande retorisk figur använts i svenskan ibland inte. Någon gång skapar HJ ett eget hypallage, t. ex. när *Caesaris ... monumenta magni* (11:10) översätts med ”minnen av Caesars storverk”. Däremot har HJ fått utelägna hypallaget i *velut prati ultimi flos* (dikt 11:22-23) när han skriver ”likt en blomma vid ängens rand...”.

Alliterationer:

Översättarna har ibland lyckats behålla dem om än med hjälp av andra bokstäver i svenskan. Ibland förekommer alliteration även tillsammans med *hendiadys*. När HJ skriver ”Hon kan hållas med sina kåta gubbar” för att återge *Cum suis vivat valeatque moechis*, har han i någon mån behållit allitterationen men fått överge hendiadysen. I dikt 101 (*Multas per gentes et multa per aequora vectus*) finns en m-alliteration genom hela dikten som HJ givetvis inte kunnat matcha. I diktens första rad har dock anaforen bevarats med alliteration dessutom: ”Långt bort till främmande land och långt över haven...” Märk dock allitterationen i ”stumma stoft” för *mutam cinerem* på rad 4. Fyndigt och snyggt återgivet har *senum severiorum* (5:2) blivit när HJ skriver ”gammelmansgnäll och gubbigt struntprat”. En s-alliteration har här blivit en g-alliteration.

I dikt 2 (sparvdikt) skriver L "ljuva lekar"(2:5) och på sista raden i samma dikt har han "lätta livets ledsnad".

Litoteser:

Några har jag hittat, t.ex. *nec nolebat* (8:7), där litotesen får anses behållen i svenskan med frasen "hon sa aldrig nej".

Asyndeton:

Flera stycken hos Catullus har fått adekvata översättningar, t.ex. *perfer obdura* (8:11) som hos HJ blivit "var tålig, ståndaktig" och *valete abite* (14:21) som återgetts med "...ajöss! Drag ur min åsyn". Den senare har dock gett två satser i svenskan i stället för en.

Assonanser är tydligen svårare att bevara. Så har t.ex. denna stilistiska figur i dikt 11:4 försvunnit när *tunditur unda* har överförts till svenska.

Abstractum pro concreto:

Denna stilistiska figur används i dikt 2:5, där Lesbia inte nämns vid namn men troligen åsyftas, när Catullus skriver *desiderio meo nitenti* och HJ återger "min ljusa längtan".

AVSLUTNING

En grundläggande princip för Harding-Janson i deras översättningsarbete verkar ha varit att göra texten så lättillgänglig och engagerande som möjligt inom de ramar som ges i originaltexten. Som framgår av denna studie har deras ansträngningar lett till att vi idag har en diktbok av hög kvalitet på svenska, vilken förutom att levandegöra ett diktarliv från den romerska republikens senare år även skildrar kärlek, vänskap och romerskt vardagsliv samt beskriver skaldens vänner och ovänner. Och allt detta lyckas översättarna förmedla på lättflytande, melodisk vers och med versfötter som är allt annat än platta...

Jag hoppas att Harding-Janson med sin nya översättning kommer att sprida och öka intresset för den romerske skalden och därmed även för det latinska språket i Sverige, eftersom Catullus "approach" till kärlek är sådan att dagens läsare lätt kan identifiera den och känna igen sig.

Catullus dikter karakteriseras av korthet (bör appellera till jäktade nutidsmänniskor), finesse, raffinemang samt slagfärdighet. Hans verbala artisteri är stort och hans versrader är skönt balanserade och viktade. Att till svenska överföra poesi av en romersk/latinsk diktare som skrev på ett språk med de specifika egenskaper jag beskrivit ovan, och där skalden i sina dikter valt varje ord med precision både vad gäller innebörd och ordets placering i versen samt slösat med målande bildspråk är förstås en grannlaga uppgift. Våra senaste Catullus-översättare har som vi sett hittat många fyndiga vändningar och pregnanta uttryck i sina översättningar, och de har använt sinnrika strategier för att lösa de många språkliga problem de haft att brottas med, av vilka jag i detta arbete haft förmånen att få nedteckna och utvärdera ett antal. Deras arbete innebär också en

uppdatering i tiden både vad gäller en svenska språkdräkten och diktverkens moderna utseende. Varje översättningsstil har sin tid, och Lindes i och för sig briljanta och heltäckande version på svenska av Catullus dikter kändes säkert lika rätt då en gång för 50 år sedan som Harding-Jansons gör idag. Tidsfaktorn får vi alltså aldrig bortse från när det gäller översättning av äldre litteratur och poesi.

Jag vill avsluta mitt resonemang ovan samt även denna kandidatuppsats med det kända talesättet av den walesiske diktaren och berömde epigrammatikern John Owen (1563 – 1622):

Tempora mutantur, nos et mutamur in illis

Litteraturlista

- Ahlberg-Lundqvist-Sörbom: *Latinsk-svensk ordbok*, 2:a uppl. (Bonniers, 1957)
- Burl, Aubrey: *Catullus, a Poet in the Rome of Julius Caesar* (Carroll & Graf Publishers, New York, 2004)
- Fordyce, C. J.: *Catullus* (Oxford University Press, 1961)
- Gullin, Christina: *Översättarens röst* (Lund University Press, 1998)
- Harding, Gunnar & Janson, Tore: *Dikter om kärlek och hat* (Wahlström & Widstrand, 2007)
- Janson, Tore: *Romarinnor och romare* (Wahlström & Widstrand, 2006)
- Linde, Ebbe: *Catullus dikter* (Forumbiblioteket, 1958)
- Nationalencyklopedin* (Bokförlaget Bra Böcker, 1991)
- Oxford Latin Dictionary* (Oxford University Press, 1968, 1979)
- Sjövall, Harald & Wistrand, Erik: *Latinsk poesi i urval*, volym 2 (Gleerups förlag, 1958)
- The New Oxford American Dictionary* (Oxford University Press, 2001)
- Wistrand, Erik: *Politik och litteratur i antikens Rom* (Göteborg, 1978)

